

Pa a a L DE JUSTIȚIE

ZIDUL... CULTURII JURIDICE (V)

„Cloșca cu puii de aur”

sau

despre **ACADEMIA**

Prof. univ. dr. av. **IOAN CHELARU**, președintele Uniunii Juriștilor din România

Motto: *Nescio quom, sed scio multos in hoc saeculo artes et scientias elaborasse ac semina novae culturae seminasse, quae subito florebut, inopinato modo, cum virtutem vitiose partam putat.*

(Giordano Bruno)

Trad.: Nu știu când, dar știu că mulți în acest secol au dezvoltat artele și științele și au semănat semințele unei noi culturi care va înflori, în mod neașteptat, brusc, chiar atunci când puterea crede din greșeală că a câștigat.

Mi se întâmplă adesea, ca și dumneavoastră, cred, să fiu nemulțumit de propriile-mi concluzii în chestiuni care îndeobște ne dau bătăi de cap sau pur și simplu invadează, mai mult sau mai puțin îndreptățite, spațiul dezbaterilor publice. Astfel mi s-a întâmplat cu această dilematică problemă a Inteligenței Artificiale în lumea juridică, în sistem și în analitica de concept. Sunt deplin conștient că nu putem ocoli sau respinge aplicabilitatea acestei noi forme de manifestare a inventivității umane.

În propria-mi minte și luptând doar cu mine însumi ca un insomniac bântuit de pa-timi, m-am gândit că Dreptul însuși, sistema, logica juridică argumentativă sunt în pericol de a fi prinse captive în algoritm și atunci libertatea spiritului uman ar fi suprimată. Și

așa este. De câte ori în istorie nu a făcut omul eroarea de a se preocupa atât de tare de siguranța creației sale încât a protejat-o prin limitarea propriei libertăți și neatârării? Spre exemplu, edictul **Constitutio Antoniana** al lui Caracalla din anul 212 prin care se acorda cetățenie tuturor oamenilor liberi din imperiu, implicat accesul la justiția romană, nu a fost un act umanitar cum și-l trâmbeia imperatorul, ci începutul sfârșitului imperial. Dar nevoia din care s-a ivit acest edict era

nevoia de protecție a imperiului prin militari recrutați dintre cetățeni. Iată. Istorii repetate, mereu și mereu. Prin algoritmica Inteligenței Artificiale vom protejui noi, oare, drepturile fundamentale ale omului, drepturile civile? Poate spune cineva asta cu mâna pe inimă și sub jurământ?

Dacă privim sub lupa ideologică democrațiile occidentale, vedem acest paradox al asumării nelibertății pentru garanția unei dubitabile securități. Aidoma se întâmplă în lumea noastră, în lumea dreptului. Se va reuși, poate, prin Inteligența Artificială înlăturarea tehnică a erorii umane, a slăbiciunii procedurale, a schismelor de opinie, dar prețul va fi în mod clar transformarea justițiabilului, adică a noastră, în identități abstracte. Vom trece probabil prin paradoxul *dreptății artificiale* de unde emoția, empatia, mila și iubirea pentru om vor fi fost abolite. Libertatea umană conține în esența definiției sale posibilitatea erorii. **Justiția artificială nu are cum vreodată să devină dreptate.**

Acestea îmi erau preocupările, și cam astfel îmi era ars creierul de concluzii funeste în ceea ce privește soarta dreptului, care, iată, se vede scos din legitima sa gramatică excepțională și este rescris în temeiul unor ideologii vagi, impertinente. Dintr-odată, îmi dau seama că în gândurile mele eu argumentez

> 2

DIN SUMAR:

ANDREEA CIUCĂ

O ÎNTREBARE RETORICĂ:
DE CE AVEM NEVOIE DE O JUSTIȚIE
INDEPENDENTĂ? (partea I-a)
pag. 4

LIVIU POP

ROLUL ȘI LOCUL ELITELOR ÎN
JUSTIȚIA ROMÂNEASCĂ
pag. 7

LAURA BADIU

PROVOCĂRILE DREPTULUI
ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ
pag. 9

NICOLAE CÎRSTEA

TRECUT, PREZENT ȘI VIITOR
ÎN PROFESIILE JURIDICE
pag. 10

OVIDIU PREDESCU

NEVOIA DE REGLEMENTARE
A INTELIGENȚEI ARTIFICIALE
pag. 11

GHEORGHE GHEORGHIU

TEMERI PRIVIND
INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ
pag. 13

PAUL BUTA

Nu trageți în LLM
pag. 14

CLAUDIA GILIA

VIITORUL DEMOCRAȚIEI ÎN LUMEA
INTELIGENȚEI ARTIFICIALE
pag. 16

LUIA CHELARU

SUCCESIUNEA ASUPRA
PATRIMONIULUI DIGITAL
pag. 18

VALENTIN CONSTANTIN

PRIN PARADIS
pag. 22

BOGDAN CIUCĂ

PROVOCĂRI DIN... INTERIOR
pag. 24

> 1

cuiva, că am un interlocutor, că mă adresez unui prieten căruia îi fac confesiuni și în fața căruia deplâng o stare. Este, cred, defectul profesiei noastre, care mereu ne solicită pledoaria și am ajuns să îmi desfășor uneori ideile și trăirile în fața unui interlocutor analitic. Chiar așa și este, când îmi așez intențiile și le sistematizez pe un domeniu și vreau să scriu, eu mă adresez cuiva, vorbesc unui prieten închipuit.

De această dată, gândul mi s-a dus către una din fostele mele stagiare, care mi-a luat cândva o vază, dovedind că frumusețea trecătoare a unei flori, care este o categorie implicit legată de timp și durată, are valoare incontestabil mai mare decât lutul ars, oricât de prețios ar fi acesta. În aceeași secundă, am apelat telefonic persoana și am inițiat o întrevedere și un dialog care m-au scos din inepta depresie ideatică și care face conținutul asertațiilor ce urmează, care vor vedea lumina tiparului sub titlul: „**Zidul... culturii juridice (partea V)**”.

Înainte de toate, mi-am clarificat că Inteligența Artificială nu este singura noastră provocare actuală, ea este importantă mai ales pentru destinul profesiilor noastre, pentru că ni s-ar cere nu doar o bună cunoaștere a dreptului material și practicii judiciare, ci și deprinderi de IT și, mai ales, cunoștința despre ce anume căutăm. S-ar putea ca pledoaria să devină formală, ceea ce a și devenit în mare parte, ca argumentarea acuzatorilor în penal să fie doar concluzia oferită de algoritmi după o analitică bine regizată de apriorice date oferite unor servere. Nu știm cum va fi, dar ni se poate oferi, în schimb, ca posibil beneficiu, o metodă de sinteză a practicii de drept europene, de exemplu, la finalul căreia să redescoperim tezele despre dreptul în sine, în ceea ce reprezintă el ca universal. Această posibilitate ar fi un mare câștig pentru dreptul material de sinteză.

„Știi, Maître - citez exact - rațiunea juridică s-a lovit mereu de sincopalele aporiei, ale dilemelor, ale absurdului și a cochetat cu toate variantele de sofism pentru a-și atinge scopul persuasiunii, în numele a ceea ce numim dreptate și fapt social al justiției. Acum traversăm o epocă a absurdului de limbaj pe care îl exultă anumite categorii de fanatici ai unor teorii futele ca iluminarea licuricilor, dar această Inteligență Artificială care dă insomnii poate fi tocmai mijlocul de a proceda la retroversiunea limbajului strict juridic. Iar retroversiunea este metoda prin care confirmi valabilitatea unei traduceri de text prin traducerea traducerii din nou în limba originală. După această diluare a sensului prin interpretări și reinterpretări factive ale limbii rațiunii juridice originare, vom regăsi în sinteză ceea ce părea a fi abandonat. Vom contrage din nebunia asta exact esența tezelor și principiilor juridice. Dar toate acestea sunt posibile dacă păstrăm capetele pe umeri și vom ști ce să căutăm, de fapt”. Am încheiat citatul. Iar eu am respirat ușurat la ideea că această Inteligență Artificială ar putea fi, prin algoritmi săi, tocmai acea bază accesibilă oricând, prin care putem regăsi esențele originare ale limbajului nostru.

Am căzut de acord, pentru a ieși din unghiul închis al depresiei ideatice în care deseori mă simt, să ne concentrăm pe metoda peripatetică, să ne păstrăm în metru consacrat al logicii și să menținem de bază teoria precăderii dreptului și nu a realității în ceea ce este numit spațiul de legiferare. Dacă dreptul

crează realitatea, atunci această colonizare conceptuală cu noțiuni străine logicii consacrate duce la ce? În ce direcție? Către ce orizont? Căci nu dreptul este smintit în aceste noi curente, ci doar omul care ridică pretenția de a consacra juridic niște vagi teorii și modele de viață ilogice. Dacă omul nu mai acceptă diferența de gen, în dreptul familiei, de exemplu, sau statul își reneagă cu ușurință autoritatea constituțională, să le fie de bine? Cu atât mai rău pentru lumea asta a noastră, pentru că va ajunge în impasul pe care îl creează mereu realitatea când se ivește necesitatea justificării raporturilor de putere. Nu se va recunoaște niciun fel de autoritate, nicio rigoare, nicio ierarhie. Acestea vor fi necesar recreate. Trăim o modă care este străină dreptului și care va trece fără doar și poate. Exaltarea libertăților unui veac ademenit de iluzia fericirilor concupiscente nu reprezintă decât saturnalii ale vanității omului plictisit sau lipsit de orizont. El are nevoie de stimuli tot mai tari pentru a-și satisface nevoia de sens căutat aiurea.

Această stricăciune a lumii conduce, în mod evident, la o criză a legislației, care devine incertă, dificilă, lunecoasă. Criza nu este a dreptului în sine, pentru că ne-am putea deodată trezi cu altă rațiune, dacă dreptul ar fi modificat, iar dreptul este însăși rațiunea vieții omului social în această lume. Dacă, de exemplu, am putea gândi o lume juridică în care să separăm omul de numele său și de vocația succesorală dată prin naștere, prin sânge și nume, atunci am trăi o reconversie a ființei noastre, am lua de la capăt o existență nou-nouță după o altă paradigmă existențială care nu seamănă cu nimic din ceea ce știam despre noi înșine. Ar fi ca și cum arhitecților le-ar putea ieși o construcție stabilă fără temelie. Pot fi, desigur, imaginate sute de lumi altfel decât cea pe care pășim ca oameni, dar atâta vreme cât suntem ființe raționale care au câteva nevoi fundamentale de asigurat, dreptul în sine nu va suferi atingeri, pentru că el este maxima rațiune care garantează că satisfacerea nevoii de viață, nume, hrană, perpetuare, societate și protecție este posibilă pentru această creatură păcătoasă, avidă, setoasă de putere și cuceriri, care este OMUL.

„Te văd îngrijorat, Maître, și nu e prima dată. Știu că în veacul acesta tocmai domeniile tale de predilecție, dreptul familiei și dreptul internațional privat, sunt cel mai atinse de vânturile unor schimbări aleatorii, sunt mai atinse chiar decât dreptul constituțional al națiunilor și mai importante, pentru că reprezintă un afront asupra siguranței omului în lume. Criza familiei este, de departe, mai gravă chiar decât criza energetică. Intuiția îmi spune că foarte curând aceste tendințe vor fi, prin ele însele, lovite de caducitate. După ce își vor fi epuizat toate defulările, apostolii căsătoriilor de tot felul vor trece drept comuni, puțini, insignifianți, maternitatea va prevala, filiația își va revendica punctul din centrul vieții și gândirii juridice civile, numele va resimți nevoia de renume, instituțiile se vor reaseza în matcă”.

Abia așteptam să aud după ceva timp o voce din care exultă speranța și încrederea. Stagiara mea râde cu o seninătate de copil, amuzată profund de grija mea pentru zilele de mâine ale conceptelor juridice, dar mai amuzată de clenciurile faimoase în care au intrat fără voie oameni sobri ai istoriei. Vorbim despre Alexandru Macedon și Diogene Cinicul, despre Academia lui Platon, despre

Caracalla și edictul său prin care a decretat cetățeni pe toți oamenii liberi din imperiu și despre faptul puțin cunoscut că acest „imperator” se dorea a fi asemenea lui Macedon. Povestioare și mici istorii care fac deliciul unor avizați și care spun la fel de multe despre om cum spun marile dezbateri privind natura heliocentră a universului, de exemplu. Știu că are pasiunea cercetării istorice și poate de asta ne înțelegem ușor, vorbim aceeași limbă și de asta nici părerile care nu coincid nu duc la iritare, la tăfnă, la ceartă. Abia când am alunecat pe subiectul calității școlii am văzut umbra unei dezolări în privirea ei. A fost rândul meu să ridic moralul acestei prietene dragi, căreia îi pare rău că fiul ei nu va prinde vremea să facă școală cum făceam noi, când era o mare reușită să ajungi la Universitate și o mare onoare să fii măcar atins cu privirea apreciativă a unui profesor de pe vremuri.

Revin la dialog: „Eu port și acum în inimă cursurile de drept penal ale doamnei profesor Zolineak și ale dlui profesor Loghin, Dumnezeu să-i odihnească în Raiul cărturarilor! Am învățat succesiunile după Sanilevici Manoliu, dreptul roman și dreptul internațional privat după Jakotă, erau nume, nume mari care transferau în pagini și în amfiteatre o energie a dreptului viu. Era seducție pură în prelegerile lor, erau modele umane. Până la «poalele cerului» mi s-a ridicat inima când profesorul Jakotă a acceptat să îmi dau licența în drept roman, și asta după lungi ore de cercetare de caz, m-a ispitit dacă știu franceză, dacă l-am citit pe bunul său amic Fustel de Coulange, dacă știu o brumă de latină... și să nu uităm că tu, Maître, ești membru în Academia de Științe Juridice, chiar președinte, acum, de onoare, și nu cred că nu îți dai seama că acolo aveți cloșca cu puii de aur, sunteți un tezaur viu și trebuie să faceți Înaltă Școală. Voi, cei aleși, nu aveți vreo scuză nici dacă lumea asta o ia la vale cu totul...”.

A fost pentru mine un duș rece să primesc în obraz acuzația gravă, dar și reală că nu se mai face Școală. În accepțiunea acestei prietene, accepțiune care a devenit și a mea, fac școală doar cei chemați, doar cei care rămân atașați și pătrunși de înțelesul profund al științei pe care aleg să o practice sau să facă cercetare pe un domeniu, care iubesc cunoașterea. Restul absolvă și își duc viețile undeva, după puterea lor de înțelegere și după noroc. Ea crede că Academia de Științe Juridice este locul unde se adună cei atinși de această iubire pentru știință și care au obligația, fiecare, de a da mai departe pasiunea pentru studiul clasic, pentru abordarea

Trăim o modă care este străină dreptului și care va trece fără doar și poate. Exaltarea libertăților unui veac ademenit de iluzia fericirilor concupiscente nu reprezintă decât saturnalii ale vanității omului plictisit sau lipsit de orizont. El are nevoie de stimuli tot mai tari pentru a-și satisface nevoia de sens căutat aiurea.

consacrată a științei juridice, ea crede că avem datoria de a ne ridica urmași dintre cei nevenali și neatinși de patima recunoștinței și recunoașterii publice. Ea știe că reușita adevărată presupune renunțarea sacerdotală la multe bucurii comune și frivolități ale vieții, că presupune suferință și dăruire, timp. Dar și noi știm asta.

Mă aduce până acolo încât încep să mă întreb dacă nu are într-adevăr dreptate, măcar în parte, și că unul din rosturile noastre instituționale ar trebui să fie, de fapt, și încercarea serioasă și solidă de reconstrucție a Școlii de Drept, o revigorare a curriculei prin inserția în programă a studiilor de latinistică, istoria instituțiilor juridice, dreptul canonic tomișt de la care să deprindem silogismul sau logica. Atunci cred și eu că nu am fi departe de efortul pe care îl fac unele școli europene care încearcă să reintroducă studiul limbilor clasice în programele școlare. Informație avem din plin, prea multă chiar și prea necerută de o sită lucidă și avizată. Dar accesul la informație nu este formativ.

Or, cunoștința limbilor clasice este formativă, sau cunoașterea modului subtil al transformării unor instituții de drept public sau privat în ceea ce au devenit ele până la Codul lui Napoleon sau după, disciplinează mintea, o maturizează frumos, sporește funcția creierului uman prin complexitatea și armonia unor asocieri și, mai ales, deschide acel teritoriu intuitiv apercipitiv pentru abstracție și concept. Dacă privim foarte atent, în conceptul fundamental al universităților noastre, constatăm cu părere de rău că nu se acordă atenție studiilor de filosofie juridică și de devenire conceptuală până la ceea ce numim azi doctrină consacrată. Temele acestea sunt epuizate facil la cursul de Introducere în studiul dreptului și nu știu ca încă, din perioada interbelică și până astăzi, să fi fost luată în piept această preocupare cu temeinică seriozitate. Domeniul nu are aplicabilitate practică și accesul la funcții publice îi motivează pe cei mai mulți dintre studenții și absolvenții noștri, dar formarea rafinementului analitic și a spiritului critic se face în curtea studiului conceptual și ideatic.

Astăzi, iată, informația este la distanță de un clic și, totuși, se umple lumea de analfabeți funcționali, ceea ce înseamnă că subiecții nu știu ce să facă cu o noțiune, cuvintele nu-și au reprezentare vie în capetele acestor „deștepți”. În mileniul accesului liber la informație avem un alt ev mediu întunecat, de fapt, în care cultivăm la propriu ignoranța în privința cunoștințelor utile. Știm, dar nu știm, nu știm că nu știm, ceea ce știm nu știm dacă este valid și așa mai departe.

De unde ajung la concluzia distinsei mele colege în ale dreptului care m-a însoțit în angoasele îngrijorării: cunoașterea este a celor foarte puțini de când e lumea lume și este doar pentru cei aleși. Iar dreptul, care a fost la origini un atribut sacerdotal, se va întoarce la a fi accesibil numai câtorva dintre aceia aplecați cu devoțiune asupra lui. Locul celor aleși este, în opinia ei, tocmai **ACADEMIA**, și nu pentru că suntem un stabiliment recunoscut public, cu sediu și cu sigiliu propriu, ci pentru că Academia a fost adevărata școală a lui Platon și a cultivat frumosul în toate formele sale, prietenia, cunoștințele folositoare și plăcute cetății, bunăvoința între oameni, excelența în toate domeniile cunoașterii și măsura în treburile publice.

Profesori renumiți în fapt sau nu, cei aleși în Academia de Științe Juridice, și nu doar

În mileniul accesului liber la informație avem un alt ev mediu întunecat, de fapt, în care cultivăm la propriu ignoranța în privința cunoștințelor utile. Știm, dar nu știm, nu știm că nu știm, ceea ce știm nu știm dacă este valid și așa mai departe.

ei, sunt cei care pot face școală în lumina altui orizont decât acela strict curricular. Ei au, ori ar trebui să aibă croiul autenticității, sobrietății și alura universală a modelului uman de urmat. În orice criză, modelul uman este salvator, chiar dacă acest calibrul modelator se mișcă în modestia unei încăperi ori în lărgimea unui amfiteatru sau a unei curți de justiție ori parlamentare.

Recunosc acum cu plăcere că, născut din nevoia accidentală a unei tovărășii umane plăcute, acest dialog mi-a lăsat în minte problema cea mai mare pe care o avem în față noi, membrii ASJR: toate provocările lumii de azi își găsesc rezolvare prin actul complet și sobru de educație, prin Școală și prin modelul uman iubit și admirat. Și asta se face în felul consacrat de clasici, adică subțierea minții și a memoriei, educația fizică, educația morală și estetică, apoi pregătirea pentru utilitatea socială a individului prin specializare în funcție de predispoziția omului. Noi am fi, deci, paznicii de onoare ai unei științe și metode vechi de când lumea, noi - sacerdoții literii consacrate și magistrii sensului înalt, revelat al Dreptului. Suntem asta, vă întreb? Sau măcar ne propunem să fim?

Temerea este legată de lumea de azi și vine din concluzia istoriei recente a tuturor sistemelor politice moderne care nu se mai întrețin prin forța armeei și armatelor, ci prin puterea șerpească a manipulării, și care și-au propus să schimbe omul prin impunerea unui alt zeu fals ideologizat: omul nou în lumina tehnologiei și Inteligenței Artificiale, complet deservit și întru totul aservit. Iar pentru noi, juriștii, care suntem de acord că libertatea omului este condiționată de calitatea și probitatea legilor, se ridică la orizont norul unui

alt paradox: sub aparența liberalităților legale în beneficiul și spre ușurința egală a vieții tuturor vom fi aserviți și vom renunța la diferențele specifice care ne individualizează: genul, numele, distincții, avere, renume, prestigiu și cunoaștere.

Provocarea cea mai mare, așadar, și pe care o avem în față, este dacă achiesăm la toată această fantasmă: **omul ca specie nouă?** Sau, în lumina cunoașterii bune a istoriei universale a lumii vom păstra focul sacru al individualității umane și al legii sale pe care o vom cultiva în ceea ce are distinct și unic și ne păstrăm speranța ca Giordano Bruno în textul ales ca motto, **Subito flore-bunt** sau, în traducere, va înflori speranța și o nouă cultură chiar atunci când cei care doresc pieirea lumii noastre vor crede din greșeală că au câștigat.

Addenda, după plimbarea prin grădinile lui Akademos: îmi privesc fosta stagiară îndepărtându-se și în ochii memoriei mele încă duce pe brațe, mândră și voioasă, vaza cu trandafiri, trofeul său de tinerețe și amintire dragă din istoria Casei de avocatură. Mă întreb ce cărți va fi atins în tinerețea ei studioasă, dacă a îndrăznit, atât de crudă, să demonstreze pe teza accesiei reale mobiliare că frumusețea eternă se relevă în durata contemplativă, și acest lucru face ca floarea să fie infinit mai valoroasă decât vaza? Oare eu, sau noi, sau dumneavoastră putem face ca **Universitatea** să redevină templul unde să intre copiii acestei nații? Vă întreb și odată cu asta vă propun să aducem în dezbaterea noastră, pe care aș dori-o perpetuă, calitatea și conținutul școlii de drept românești, ca temă de reflecție pentru viitoarele capitole din... **Zidul... CULTURII JURIDICE.** ■

BRADU NEAGU & ASSOCIATES

With over 10 years of expertise in the legal business, Bradu, Neagu & Associates have come to the strong belief that every problem has more than one solution and the secret to finding that particular solution which is best suited to our client's specific case is the capacity of having a fresh perspective and a dedicated mindset.

Roman Bradu, member of the Bucharest Bar is a white collar litigator whose experience provides his individual and corporate clients with valuable insights into the most high-stakes criminal enforcement issues, both before and after an enforcement case begins, from compliance counseling to internal investigations to criminal defense before the courts of law.

His clients are both international and Romanian companies, acting mainly on behalf of the management of the companies and he was involved within some of the most prestigious criminal cases related to money laundering and tax evasion.

Str. Caderea Bastiliei, Nr. 41,
Et. P, Sector 1, Bucuresti

www.bradulex.com

+40 (372) 918 791

O întrebare retorică: de ce avem nevoie de o JUSTIȚIE INDEPENDENTĂ? (I)

Judecător dr. **ANDREEA CIUCĂ**, președinta Curții de Apel Târgu Mureș,
președinta Asociației Magistratilor din România (AMR)

O societate democratică, în teorie și practică, nu poate fi concepută în absența independenței justiției. Documentele internaționale o proclamă, organismele europene o reafirmă și o potențază, legile naționale o reglementează ferm, voci din interiorul și din afara sistemului judiciar pledează, în termeni înalți sau pe înțelesul tuturor, pentru respectarea ei, Consiliul Superior al Magistraturii este chemat să fie garantul acestei independențe. Suntem de acord cu toții, profesioniști și nespecialiști ai dreptului, că o justiție lipsită de independență nu există, oricâte false elogii i-am aduce.

Dar care este, de fapt, nucleul acestui concept? Consecința vizibilă a aplicării lui? Cu siguranță, putem spune că justiția nu se definește prin maldăre de documente în format pe hârtie sau digital, ci este despre oameni și pentru oameni. O asemenea abordare nu atenuează, nicidecum, rolul judecătorului, ca epicentru al independenței justiției.

Președintele Asociației Internaționale a Judecătorilor spunea într-o conferință online, în luna ianuarie 2021, că oamenii trebuie să știe că se pot raporta la o justiție înfăptuită fără teamă, președintele Asociației Europene a Judecătorilor sublinia că, atunci când judecătorii se tem, niciun cetățean nu poate dormi liniștit, iar președinta Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni puncta că a controla judecătorii înseamnă a le controla hotărârile.

Esența competențelor Consiliului Superior al Magistraturii este să se asigure că judecătorii au condiții care să le garanteze adecvat exercițiul independenței, iar esența acestei independențe este, pe de o parte, că trebuie asumată, iar, pe de altă parte, că dă consistență și valoare actului de justiție, pe fundamentul științei și al responsabilității.

Independența justiției constituie o condiție prealabilă apărării statului de drept și garantării fundamentale a unui proces echitabil¹, fiind necesar să se reflecte în cele două componente: independența instituțională și independența judecătorului.

Independența instanțelor este

“ **Independența justiției constituie o condiție prealabilă apărării statului de drept și garantării fundamentale a unui proces echitabil, fiind necesar să se reflecte în cele două componente: independența instituțională și independența judecătorului.** ”

consacrată prin art. 126 alin. (1) din Constituția României, potrivit căruia „*Justiția se realizează prin Înalta Curte de Casație și Justiție și prin celelalte instanțe judecătorești stabilite de lege*”². Aceasta înseamnă că în realizarea actului de justiție, judecătorii nu pot fi influențați de puterea executivă sau legislativă, independența acestora neputând fi pusă în discuție sub niciun aspect. Curtea Constituțională a precizat, în Decizia nr. 2/11 ianuarie 2012³, că independența judecătorilor, atât din punct de vedere funcțional, în raporturile cu reprezentanții puterii legislative și executive, cât și personal, respectiv al statutului care trebuie să i se acorde judecătorului prin lege, reprezintă o *garanție destinată înfăptuirii unei justiții independente, imparțiale și egale, în numele legii*⁴.

De asemenea, independența judecătorilor, ca premisă a statului de drept, este garantată constituțional. În conformitate cu art. 124, alin. (3) din Constituție, *judecătorii sunt independenți și se supun numai legii*, Consiliul Superior al Magistraturii fiind, potrivit art. 133, alin. (1) din Constituție, garantul independenței justiției⁵, rol constituțional pentru a cărui realizare Consiliul îndeplinește și alte atribuții stabilite prin legea sa organică, așa cum se prevede în art. 134, alin. (4) din Constituție. Totodată, conform art. 2, alin. (4) din Legea nr. 303/2022, „*Orice persoană, organizație, autoritate sau instituție este datoră să respecte independența judecătorilor*”.

Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni a subliniat că independența judecătorească este o *condiție obligatorie pentru existența statului de drept și garanția fundamentală a unui proces echitabil*. Judecătorii au sarcina deciziei finale asupra vieții, libertăților, drepturilor, obligațiilor și proprietății cetățenilor. Independența

acestora nu este o prerogativă sau un privilegiu în propriul lor interes, ci în interesul statului de drept și al celor care caută și doresc înfăptuirea justiției⁶.

În Carta Europeană cu privire la Statutul judecătorului - a cărei valoare, așa cum s-a notat în Preambul, nu rezultă dintr-un statut formal pe care nu îl are, ci din relevanța și vigoarea pe care autorii au intenționat să o dea conținutului ei - s-a menționat expres că acest statut tinde să asigure competența, independența și imparțialitatea la care orice persoană se așteaptă în mod legitim din partea jurisdicțiilor și a fiecăruia dintre judecătorii cărora le este încredințată apărarea drepturilor sale. El *exclue orice dispozitiv sau procedură care ar putea periclita încrederea în această competență, această independență sau această imparțialitate*⁷.

Recomandarea (2010)/12 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei cu privire la judecătorii (independența, eficiența și responsabilitățile) afirmă, cu valoare de principiu, că independența individuală a judecătorilor este garantată de independența sistemului judiciar în ansamblul său. În acest sens, *independența judecătorilor este un aspect fundamental al statului de drept*. Independența judecătorului și a justiției trebuie să fie înscrise în Constituție sau la cel mai înalt nivel legal posibil în statele membre, și să facă apoi obiectul unor reguli mai specifice la nivel legislativ⁸.

Obligația constituțională a Consiliului Superior al Magistraturii, de garantare a independenței justiției, reflectă tocmai esența acestei condiții proprii unui stat de drept. Ca instrument principal și principial, menit să creeze cadrul pentru îndeplinirea obligației, s-a înscris, în art. 1, alin. (2) din Legea nr. 305/2022, independența Consiliului, în termeni ce nu pot fi negociați: „*este independent*”. Limita de care Consiliul nu poate

² Dispoziția constituțională se regăsește și în art. 1, alin. (2) din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară.

³ Publicată în MO, Partea I, nr.131, din 23 februarie 2012.

⁴ Pct. IV alin. 3 din considerentele Deciziei CCR nr. 2/2012.

⁵ Rolul CSM, de garant al independenței justiției, este expres consacrat și în art. 1, alin. (3) din Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară, în art. 1, alin. (1) din Legea nr. 305/2022 privind Consiliul Superior al Magistraturii și în art. 1, alin. (3) din Regulamentul de organizare și funcționare a CSM, aprobat prin Hotărârea nr. 1078/2018.

⁶ Avizul CCJE nr. 1(2001) - referitor la standardele privind independența puterii judecătorești și inamovibilitatea judecătorilor, paragr. 10.

⁷ Carta Europeană cu privire la Statutul Judecătorilor (adoptată la Reuniunea multilaterală privind statutul judecătorilor în Europa, organizată de Consiliul Europei, 1998), paragr. 1.1., <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/106139>.

⁸ Recomandarea CM/Rec (2010)12 cu privire la judecătorii: independența, eficiența și responsabilitățile, paragr. 4, 7, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805afb78.

¹ Avizul CCJE nr. 17 (2014) asupra evaluării activității judecătorilor, calității justiției și respectării independenței sistemului judiciar, paragr. 5.

trece, nici chiar în numele independenței justiției, o reprezintă legea: „se supune numai legii”.

Dar, de fapt, de la teorie la practică, cum trebuie să aibă în vedere Consiliul Superior al Magistraturii independența justiției în acțiunile sale? Ca un principiu, un standard, o valoare, un drept, o datorie, o responsabilitate? Cred că mai importantă decât a da un răspuns acestei întrebări este modalitatea prin Consiliul Superior al Magistraturii înțelege să asigure efectiv independența justiției, membrii lui având obligația de a se raporta constant la faptul că, pe de o parte, ei sunt cei ce răspund la întrebarea cine garantează independența, iar, în aval, ei sunt cei care trebuie să-și pună problema cine propagă riscurile de încălcare a acestei independențe⁹.

Independența justiției nu este un dat și nici nu constituie apanajul unei părți anume a sistemului judiciar, fiind nevoie de o perspectivă echilibrată care să nu lase fără un răspuns - convingător, ferm și cu celeritate - nicio manifestare ce aduce atingere independenței, dar, în același timp, să nu se ancoreze în sancționarea oricărei afirmări a dreptului la exprimare față de activitatea din justiție, câtă vreme nu afectează independența acesteia, în componentele sale, ci relevă situații ce ar trebui obiectiv corectate.

Recomandarea (2010)/12 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei afirmă

cu valoare de principiu, că independența judecătorului și a justiției trebuie să fie înscrise în Constituție sau la cel mai înalt nivel legal posibil în statele membre, și să facă apoi obiectul unor reguli mai specifice la nivel legislativ, iar în cazul în care judecătorii consideră că independența lor este amenințată, ei ar trebui să poată recurge la un consiliu judiciar sau la o altă autoritate independentă, ori ei ar trebui să dispună de mijloace efective de remediere¹⁰. Numai o putere judecătorească independentă poate pune efectiv în aplicare drepturile tuturor membrilor societății, independența fiind, astfel, o cerință fundamentală care permite judecătorilor să apere democrația și drepturile omului¹¹.

Codul deontologic al judecătorilor și procurorilor¹² reglementează, în art. 3, alin. (1), obligația judecătorilor de a apăra independența justiției, iar în art. 3, alin. (3), posibilitatea acestora de a se adresa Consiliului Superior al Magistraturii pentru orice faptă de natură să le afecteze independența, imparțialitatea sau reputația profesională. Pentru a putea susține fundamentat că acest Cod conține reglementări îndestulătoare ce dau instrumente legale de apărare a independenței este necesară, în primul rând, adaptarea lui la

¹⁰ Recomandarea CM/Rec (2010) 12 cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile, paragr. 8, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805afb78.

¹¹ Avizul CCJE nr. 18 (2015) - „Poziția puterii judecătorești și relația ei cu celelalte puteri ale statului în democrația modernă”, paragr. 10.

¹² Aprobate prin Hotărârea CSM nr. 328/2005.

lege [6]

Multe căutări fără rezultate...?!

documentare juridică premium

+++

...știi unde ne găsești!

Testează acum cea mai nouă și cea mai performantă căutare din domeniul juridic, dezvoltată și îmbunătățită cu inteligență artificială!

www.lege6.ro

indaco
supporting your decisions

⁹ F. Hourquebie, L'indépendance de la justice dans les pays francophones, Les cahiers de la justice, 2012/2, <https://www.caim.info/revue-les-cahiers-de-la-justice-2012-2-page-41.htm>

“ **Judecătorii**
care vorbesc despre
problemele reale
ale justiției, despre
cauzele ce le-au
generat și despre
posibilele soluții,
trebuie susținuți
și încurajați.”

> 5

realitățile actuale, dat fiind că a fost adoptat acum 16 ani¹³, fără a fi modificat¹⁴.

Principiul independenței puterii judecătorești nu se referă doar la relațiile acesteia cu puterea executivă și cu puterea legislativă. Tratează, de asemenea, independența judecătorilor în cadrul sistemului de administrare a justiției. Judecătorii trebuie să fie, în mod individual, nu numai liberi de orice influență din exterior, ci și de orice influență din interior. Această «independență judiciară internă» implică faptul că judecătorii nu primesc nicio directivă sau presiune din partea colegilor sau din partea celor cu responsabilități administrative într-o instanță¹⁵.

Ignorarea sau trecerea cu vederea a unor atitudini, declarații etc., ce relevă atingerea independenței justiției, chiar dacă aceste omisiuni nu echivalează cu aprobarea încălcării independenței, pot însemna tolerarea unei astfel de încălcări, poziție de neacceptat, prin raportare la rolul constituțional al Consiliului Superior al Magistraturii și la așteptările îndreptățite ale sistemului judiciar.

Pe de altă parte, judecătorii care vorbesc despre problemele reale ale justiției, despre cauzele ce le-au generat și despre posibilele soluții, trebuie susținuți și încurajați. O critică solidă, întemeiată pe fapte dovedite sau chiar pe îndoeli rezonabile este necesară nu doar pentru sănătatea unui sistem social, ci pentru existența însăși a democrației.

*Judecătorii trebuie să fie,
în mod individual,
nu numai liberi de orice influență
din exterior,
ci și de orice influență
din interior.*

¹³ Hotărârea CSM nr. 328, din 24 august 2005, pentru aprobarea Codului deontologic al judecătorilor și procurorilor a fost publicată în MO nr. 815, din 8 septembrie 2005.

¹⁴ Prin Decizia nr. 2215/2019 a ÎCCJ - Secția de contencios administrativ și fiscal s-a dispus anularea dispozițiilor art. 18, alin. (2) care prevedeau că judecătorii și procurorii nu își pot exprima părerea cu privire la probitatea profesională și morală a colegilor lor.

¹⁵ Cauza Baka contra Ungariei, Hotărârea din 23 iunie 2016, paragr. 4 din Opinia concordantă, <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Baka-impotri-va-Ungariei.pdf>.

Modalitatea de transpunere practică a competenței Consiliului Superior al Magistraturii de apărare a independenței justiției, a imparțialității și reputației profesionale trebuie să asigure aplicarea fără teamă a legii. După ce s-a referit expres la unul dintre principiile fundamentale ale statului de drept, și anume independența judecătorului, președintele Curții Europene a Drepturilor Omului a subliniat că dacă judecătorii sfârșesc prin a le fi teamă să se exprime în exercițiul funcției lor, aceasta va conduce inevitabil la scăderea sau chiar dispariția unuia dintre fundamentele democrației¹⁶.

Referitor la „Independența obiectivă a sistemului judiciar: finanțarea sistemului judiciar”, ca indicator pentru „Independența obiectivă a sistemului judiciar ca întreg”, Rețeaua Europeană a Consiliilor Judiciare a stabilit că finanțarea sistemului judiciar reprezintă un aspect vulnerabil în relațiile dintre puterile statului. Există două aspecte care trebuie vizate de indicatori. Primul aspect se referă la procedurile instituționale: gradul în care sistemul judiciar este implicat în stabilirea bugetelor, modalitățile în care bugetele sunt construite și gradul de libertate al sistemului judiciar în alocarea bugetelor, după ce acestea au fost stabilite. Al doilea aspect este și mai important: procentul în care bugetele rezultate în urma procedurii de bugetare sunt suficiente pentru ca sistemul judiciar să își îndeplinească responsabilitățile.

Așa cum s-a reținut în Hotărârea Plenului CSM nr. 178/21 octombrie 2021, prin care s-a avizat favorabil, cu observații, propunerea legislativă de modificare a dispozițiilor art. 131, 132 din Legea nr. 304/2004, „independența financiară este parte esențială a conceptului constituțional de independență a justiției, aceasta neputând fi lăsată la latitudinea unei puteri separate, respectiv puterea executivă,

principiu consacrat prin jurisprudența Curții Constituționale și prin documente de relevanță internațională”.

Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni a subliniat următoarele aspecte relevante pentru relația dintre finanțarea justiției și independența acesteia: „(...) finanțarea instanțelor se află în strânsă legătură cu independența judecătorilor, prin aceea că determină condițiile în care instanțele își îndeplinesc atribuțiile. Mai mult, există o legătură evidentă între, pe de o parte, finanțarea și administrarea instanțelor și, pe de altă parte, principiile Convenției europene privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, accesul la justiție și dreptul la un proces echitabil, care nu sunt garantate corespunzător, dacă o cauză nu poate fi soluționată într-un termen rezonabil, de către o instanță care dispune de fondurile și resursele adecvate pentru a putea opera eficient. Toate principiile și standardele generale ale Consiliului Europei referitoare la finanțarea și administrarea instanțelor pun în sarcina statelor asigurarea resurselor care să corespundă necesităților diferitelor sisteme judiciare. Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni este de acord că, chiar dacă finanțarea instanțelor face parte din bugetul de stat susținut în fața parlamentului de către ministerul de finanțe, aceasta nu trebuie să fie supusă fluctuațiilor politice. Chiar dacă stabilirea nivelului de finanțare a instanțelor pe care o țară și-l poate permite constituie o decizie politică, trebuie să se aibă grijă întotdeauna ca *nici puterea executivă și nici cea legislativă să nu poată exercita presiuni asupra autorității judecătorești în momentul stabilirii bugetului. Deciziile privind alocarea fondurilor pentru instanțe trebuie să se ia cu respectarea strictă a independenței judecătorești*¹⁷. ■

¹⁶ Guido Raimondi, discurs ținut cu ocazia deschiderii oficiale a anului judiciar, 27 ianuarie 2017, Solemn hearing for the opening of the Judicial Year, https://www.echr.coe.int/Documents/Speech_20170127_Raimondi_JY_ENG.pdf.

¹⁷ Avizul CCJE nr. 2 (2001) privind finanțarea și administrarea instanțelor, cu referire la eficiența sistemului judiciar și la articolul 6 al Convenției europene privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, paragr. 2-5.

ROLUL ȘI LOCUL ELITELOR

în justiția românească

Prof. univ. emerit dr. h. c. **LIVIU POP**, membru al Academiei Române

Particip astăzi la o manifestare pluri-valentă, destinată aniversării a trei decenii de la reînființarea Curții de Apel Cluj care, împreună cu celelalte curți de apel din țară, au fost desființate de către regimul comunist, cu aceeași bucurie cu care am participat și la sărbătorirea, în urmă cu patru ani, a unui centenar de la preluarea de către românii ardeleni, de la fostele autorități maghiare, în martie 1919, a Curții de Apel din Cluj.

Cu acea ocazie, am vorbit participanților despre rolul pe care l-au avut elitele românilor ardeleni, în bună parte fiind alcătuite din juriști, cu deosebire avocați, și contribuția lor decisivă la pregătirea, realizarea și desăvârșirea Marii Uniri din 1918. Cu acea ocazie afirmam că națiunea noastră, românimea ardeleană are și trebuie să aibă întotdeauna datoria sfântă de a mulțumi Providenței că, în special, în ultimele 2-3 secole, în cele mai importante momente ale istoriei, a fost beneficiara, din generație în generație, a ridicării din sânul său a unor oameni de seamă, de regulă, intelectuali, dintre care numeroși au fost juriști, care au alcătuit o elită adevărată, capabilă și implicată să-i formuleze idealurile și să o îndrume în procesul realizării aspirațiilor sale sociale și mai ales naționale. Numai având în fruntea eforturilor sale pe acești oameni deosebiți, iubitori de limbă și neam, a fost posibilă coagularea și realizarea solidarismului național, precum și înfăptuirea idealurilor și aspirațiilor de libertate și unitate a tuturor românilor.

Având în vedere că am fost și judecător la această instanță, în primii trei ani de la reînființarea sa, până la alegerea mea în funcția de decan al Facultății de Drept din Universitatea Babeș-Bolyai, în calitatea mea de modest profesor al multora dintre d-voastră, fapt cu care mă mândresc, de această dată, cred că este util să vă adresez din nou câteva cuvinte despre elite și rolul lor astăzi, cu deosebire în structurile justiției, pentru apărarea libertății și înfăptuirea dreptății în societatea noastră.

Înainte de toate, trebuie să vedem ce au fost în trecut și ce sunt elitele în contemporaneitate. În orice caz, despre elite s-a scris și se mai scrie mult în literatura de specialitate, mai ales în spațiul european. Astfel, în proiecție istoriografică, tema sau problema elitelor a generat, cu deosebire de la începutul secolului trecut, numeroase viziuni, teorii și concepții, de pe diferite poziții ideologice. Și aceasta mai ales ca o reacție la concepția marxistă referitoare la rolul maselor populare, al claselor sociale în mersul istoriei și al raporturilor acestora cu elitele. Printre altele, a fost postulată teza conform căreia elita este făuritoarea istoriei. În ce ne privește, nu vom intra în analiza acestor

teorii, concepții și alegații, lăsându-le pe seama specialiștilor în materie, mai ales a sociologilor.

În orice caz, putem afirma cu valoare axiomatică faptul că existența și acțiunea elitelor în viața popoarelor au fost și vor continua să fie prezente și decisive pentru mersul istoriei. De aceea, nu greșim dacă afirmăm că elitele sunt produsul cel mai reușit și valoros al dezvoltării mentale, spirituale și organizaționale al societății umane, desemnând o categorie de oameni cu anumite aptitudini și specializări, apărute în sânul unui neam, care formează o comunitate solidarizată activ în jurul unor idei progresiste, valori și idealuri, însoțite de activități specifice, atitudini, acțiuni și demersuri în vederea apărării, promovării și realizării lor. Astfel, fiind păstrători la vârf și valorificatori a tot ce a dat și da mai bun experiența omenirii, elitele sunt persoane cu competențe și realizări superioare într-un anumit domeniu. Așa fiind, elitele ne oferă măsura performanțelor corpurilor sau grupărilor sociale, determină gradul de dezvoltare a societății în fiecare etapă istorică și ne oferă modele, paradigme, coduri de comportament, simboluri, tradiții, norme, inclusiv juridice, și, în general, valori. Rezultatele astfel obținute sunt, de regulă, însușite de membrii corpului social și transmise din generație în generație, sub forma unui patrimoniu moștenit, socialmente valoros. Cu alte cuvinte, după cum metaforic s-a spus de cineva, elitele sunt spuma decantată a generațiilor, profesioniștii la superlativ, care au un loc specific și rol privilegiat în orice societate. Aceasta deoarece fiecare generație are propriile probleme, a căror rezolvare este, de regulă, încredințată elitelor, care au misiunea de a le analiza și de a propune soluții argumentate, asumându-și și răspunderea pentru aplicarea și îndeplinirea lor. Pe cale de consecință, putem afirma că elitele sunt acei membri ai societății care au deprins gustul competiției, al succesului și care își consolidează poziția socială prin valorificarea eficientă a înzestrărilor, experienței și calităților dobândite și dovedite, obiectivate în ceea ce întreprind și realizează pentru ei și, implicit, pentru întreaga societate. În concluzie, elita unei societăți reprezintă segmentul social cel mai valoros și demn de a fi urmat cu încredere de majoritatea celorlalți. De aceea, prezența elitelor în fruntea societății este o trebuință obiectivă pentru realizarea progresului social și național, în plan profesional, educativ, cultural și, nu în ultimul rând, organizațional. De altfel, în diagnoza marelui nostru poet național M. Eminescu „elitele sunt responsabile de înălțarea și declinul popoarelor”. De altfel, așa cum s-a spus, rolul decisiv al elitelor, în concepția determinismului social,

este postulat prin așa-zisa „aristocratizare a maselor”. Fără modele, fără înaintemergători valoroși și cu tărie de caracter, strigătul lui Ghilgameș devine un strigăt de disperare al unor generații și chiar popoare sau națiuni întregi, care se pierd în istorie, se conflictualizează, fiind atrase pe căi greșite și piste false, uneori distructive, riscându-se validarea cunoscutului avertisment, citez: „Când vrei să distrugi un popor, îi ucizi mai întâi elitele”.

Dacă avem în vedere societatea românească de astăzi, trebuie să constatăm că, spre regretul nostru, se află într-o regretabilă stare de senescență, care necesită o urgență și radicală reconstrucție morală și organizațională. Majoritatea elitelor intelectuale, inclusiv teoreticienii și practicienii dreptului afirmă și chiar argumentează această imperioasă trebuință. În realitate însă, în acest scop, se face prea puțin. Mai mult vorbe decât fapte. De aceea, viața noastră politică și cea instituțională este în prezent amenințată de reale primejdii. Se validează ceea ce spunea, pentru vremea sa, marele om politic și de stat Brătianu: „Nu de oameni importanți și de valoare duce lipsă societatea românească, ci de mari caractere”. Această afirmație a fost și este pentru noi și astăzi un adevăr de necontestat. Astfel, când mă uit în jurul meu, la deșertul nostru politic postdecembrist, constat cu regret că în România de astăzi nu avem adevărați oameni de stat. Așa se explică, printre altele, faptul că suntem într-un evident blocaj politic. Evenimentele din 1989 au schimbat un rău cu altul. Aceasta pentru că în zilele noastre trăim o politică a improvizăției și diletantismului, care adeseori nu este altceva decât un marketing al urii și o retorică a respingerii emoționale a adversarilor politici, ceea ce face ca în mândra noastră patrie să perpetueze o societate a subdezvoltării durabile. De aceea, instituțiile democratice au evoluat în realitate prea puțin, iar practicile civismului sunt mai mult simulate.

În procesul reconstrucției organizaționale și morale, atât de necesar societății noastre, apreciez că rolul determinat ar fi necesar să-l aibă elitele, indiferent de domeniul lor de activitate. În elite trebuie să ne punem speranța pentru vremurile care vor veni. Aceasta pentru faptul probat de istorie că ele posedă instrucția și educația necesare pentru a fundamenta științific și axiologic întreaga reconstrucție și, în același timp, pot stabili și oferi corpului social criteriile corecte de apreciere valorică de a căror aplicare este imperioasă trebuință. Nu trebuie însă uitat că dintotdeauna au existat și există două categorii de elite: elita obedientă și

Dacă avem în vedere societatea românească de astăzi, trebuie să constatăm că, spre regretul nostru, se află într-o regretabilă stare de senescență, care necesită o urgență și radicală reconstrucție morală și organizațională.

> 7

captivă unor interese egoiste și cealaltă elită, reală, verticală, participativă, generoasă, hotărâtă, cumpătată, altfel spus, autentică, cu dragoste de adevăr, dreptate și de neam. De aceea, sarcina reconstrucției trebuie să fie asumată de elita autentică. Doar așa este posibil să înceteze spectacolul dezagreabil și păgubos pentru pacea, liniștea și binele unei societăți scindate și antagonizate, perfid și păgubos în conflicte sterile și dezbatere artificiale, rupte de realitate și de binele națiunii, unele cu totul superflue, într-un joc de relații – umane, sociale și politice – dincolo de orice legitimare etică. În acest sens, este necesar să înceteze a ne mai bântui în continuare o prea mare și inexplicabilă mefiență, adeseori endemică. De asemenea, este necesar să avem încredere și respect unul față de celălalt, pentru a pune capăt afirmațiilor neadevărate, partizane și conduitelor sicofante ale prea multora dintre noi. Tot astfel, este recomandabil să renunțăm în bună parte la idiosincraziile individuale și a celor colective de care ne găsim stăpâniți și care ne domină de relativ multă vreme. În acest sens, cunoscutul și regretatul filolog Adrian Marino, pe drept cuvânt, spunea: „În România idiosincraziile sunt mai puternice decât ideile și adevăratele ideologice. Trăim într-o țară de un personalism acut, până la sufocare, și un subiectivism în care ideile adevărate nu au o mare valoare”.

În procesul reconstrucției societății noastre, rolul juriștilor, mai ales al elitei reale a dreptului, ca o parte a intelectualității formative și instituționale, este unul dintre cele mai importante. Astfel, profesioniștii dreptului, alături de ceilalți agenți ai puterii publice, au misiunea grea de a face dreptate sau măcar să contribuie la facerea dreptății, aducându-și aminte că valorile cele mai prețioase ale unei societăți sănătoase sunt libertatea și dreptatea. Ele trebuie să se afle într-o strânsă simbioză. De aceea, nu trebuie uitat niciodată că libertatea este un drept natural și fundamental al omului și, în același timp, o obligație imperativă pentru instituțiile statului. Numai că libertatea trebuie să aibă

“ Rolul principal în facerea dreptății îl au juriștii, în frunte cu elitele acestei categorii profesionale, din care fac parte, în primul rând, magistrații și îndeosebi judecătorii.

În procesul reconstrucției societății noastre, rolul juriștilor, mai ales al elitei reale a dreptului, ca o parte a intelectualității formative și instituționale, este unul dintre cele mai importante.

limite. O libertate fără limite ucide libertatea. De asemenea, libertatea absolută își bate joc de dreptate, iar dreptatea absolută negă libertatea. Prin urmare, libertatea este necesar să se întemeieze pe lege și dreptate. De aceea, s-a spus că acolo unde nu este lege, nu este nici libertate

După cum se cunoaște, fără nicio rezervă, rolul principal în facerea dreptății îl au juriștii, în frunte cu elitele acestei categorii profesionale, din care fac parte, în primul rând, magistrații și îndeosebi judecătorii. Prin urmare, d-voastră, judecătorii, aveți misiunea, desigur colaborând cu ceilalți participanți la actul de justiție, să căutați adevărul și dreptatea, pentru binele semenilor noștri și al întregii societăți. Adevărul și dreptatea trebuie mereu urmărite și realizate. De altfel, este de luat aminte că nimic nu face pe om mai rău ca nedreptatea.

Evident că în facerea și apărarea dreptului și a dreptății, cea dintâi importanță se acordă pregătirii profesionale a judecătorilor. Numai că pe lângă această calitate, judecătorii trebuie să fie oameni de mare caracter și, în al doilea rând, legile pe care le interpretează și le aplică să fie legi bune și drepte. Astfel, pe drept cuvânt, s-a spus că în calitatea și valoarea legilor se obiectivează calitățile și defectele oricărui popor. Intellect, spirit, cultură generală și profesională, discernământ, curaj și oricum s-ar mai numi calitățile magistratului, ele sunt, fără îndoială necesare și de dorit. Nu trebuie uitat însă că ele pot fi anihilate în efectele lor și uneori pot deveni dăunătoare, atunci când lipsește caracterul. Aceasta înseamnă că un bun judecător, pe lângă inteligență și o bună pregătire profesională, trebuie să fie un om de mare caracter. Experiența ne arată că sunt multe situații în care și în lipsa unei inteligențe scilicet, caracterul omului poate face multe pentru binele nostru și al societății, pe când inteligența, neînsoțită de caracter, uneori, nu valorează prea mult, sau în termeni mai radicali, ea poate fi „o povară, nu o binecuvântare”. Cine este în stare să-și vândă sufletul și cinstea este gata și

poate fi oricând gata să cumpere sufletele altora. Învățătura îi dă omului lumină, dar înălțarea lui poate avea loc, în mod sigur, numai prin caracter. De altfel, este de mult cunoscut faptul că dintre oamenii inteligenți, chiar buni profesioniști, dar fără caracter, se recrutează lichelele. În concluzie, se poate spune că, în absența caracterului, toată învățătura de pe lume se reduce la o ludică și păguboasă plăcere egoistă. Or, a avea caracter înseamnă că nu este suficient să lupți împotriva nedreptăților și faptelor rele săvârșite de alții; mai mult decât atât, este nevoie să încerci să nu fii tu însuși nedrept, știut fiind că bucuria celui care pedepsește este mai rea decât vinovăția celui ce greșește. În final, putem spune: caracterul este armura personalității omului și chiar destinul său.

În aceeași ordine de idei, v-aș mai spune că, în opinia mea, după atâția ani de experiență, legile trebuie aplicate și dreptatea făcută cu bunătate. Numai bunătatea adâncă, îngăduitoare îl apropie pe om de Dumnezeu. Omul bun este puternic, capabil și harnic. Toți estropiații sunt răi, răzbunători, meschini, orgolioși peste măsură și adeseori neiertători. Dimpotrivă, omul virtuos este omul înțelept, omul înțelept este bun și omul bun este, fără îndoială, fericit. Dintre astfel de oameni, de mare caracter, buni și înțelepți, trebuie căutați și găsiți judecătorii. Totuși nu trebuie să se uite că bunătatea judecătorului este necesar să aibă și limite. Astfel, nu este îngăduit ca bunătatea să excedă legilor drepte. Evident că avem în vedere, înainte de toate, legile fertile, care își au etiologia, temeiurile și motivarea în năzuințele și trebuințele reale ale celor cărora li se aplică. Este regretabil că în aceste vremuri se redactează și se adoptă legi care nu răspund trebuințelor reale ale corpului social; așa se face că unele nu se respectă, iar altele se modifică, cu toate că au fost abia modificate; în alți termeni, se reformează neîncetat reformele care nu au timpul necesar să-și dovedească eficiența. Evident că, de multe ori, ele sunt izvoare de nedorite nedreptăți și de suferințe pentru mulți dintre semenii noștri.

În finalul celor spuse, vreau să-mi reafirm încrederea fără rezerve în justiția română, în distincții noștri magistrați, aleși printr-un examen greu și dificil, dintre cei mai buni juriști, de regulă, absolvenți ai celor mai prestigioase școli juridice din țara noastră. Totodată, cred cu tărie în acest încercat popor, în înțelepciunea sa funciară și în dorința sa de adevăr, libertate, dreptate și iubire de patrie. Am speranța că, ajutat, luminat și îndrumat de o elită reală, curajoasă și activă, care iradiază înțelepciune, hotărâre și dreptate, va reuși să-și vindece rănile și maladiile moștenite și a celor prezente. Între elitele adevărate de astăzi și a celor care vor urma, cred că, în primele rânduri, trebuie să se afle magistrații. Așadar, să năzuim spre bine, cu dreptate și în libertate. Pentru aceasta, cred că este recomandabil să ascultăm și să urmăm glasul Prorocului Ieremia: „Să nu spunem niciodată la bine-rău și la rău-bine”. De asemenea, prin ceea ce facem, vă propun să răspândim în jurul nostru parfumul plăcut și îmbătător al virtuților, al dreptății și al tăriei de caracter. ■

(Discurs la simpozionul „Litera legii și literatura dreptului - 30 de ani de la reînființarea Curții de Apel Cluj”, 22 iunie 2023, Cluj-Napoca)

Provocările dreptului în lumea contemporană.

IMPACTUL ASUPRA PROFESIILOR JURIDICE

LAURA BADIU, Președinte, Colegiului Director Camera Notarilor Publici București

Reflectând la tema propusă, primul gând a fost acela de a susține că provocarea cea mai mare a dreptului și a profesiilor juridice în lumea contemporană este să supraviețuiască revoluției tehnologice. Chibzuiind însă mai adânc, am realizat că esența dreptului nu este amenințată doar de procesul de automatizare derivat din tehnologizare, ci de multe alte pericole ce s-au insinuat atât de subtil în viețile noastre în ultimii ani, încât azi le privim ca pe o normalitate.

Mi-am început cariera acum 30 de ani, într-o lume a dreptului în care hermeneutica juridică era esența. Scăpată de încorsetările unui regim totalitar, lumea juridică era concentrată pe idei, pe principii, pe filosofia și logica juridică.

Munca judecătorului, a procurorului, a avocatului, a notarului era centrată pe cunoașterea, înțelegerea și interpretarea normei juridice până în cele mai adânci detalii, urmărind litera și spiritul ei și, mai ales, pe drepturile și obligațiile oamenilor cărora trebuia să le servească aplicarea corectă a legii. Lumea juridică de azi pare a se fi desprins prea tare de acestea și tinde a se transforma tot mai mult într-un proces de aplicare rigidă, automată a legii, cel mai adesea numai în litera ei. Din lipsă de timp, de resurse și, de multe ori, de

teama de a nu fi considerat că urmărirea spiritului s-a îndepărtat prea tare de litera legii am devenit, mulți dintre noi, deja niște juriști-roboti.

În zilele noastre, nu tehnologia pare să pună în pericol dreptul și profesiile juridice, ci multe alte lucruri, pe care le voi aminti acum în parte, referindu-mă în principal la meseria de notar, pe care o practic de peste 25 de ani și a cărei transformare am simțit-o încet-încet.

Trăim, cu adevărat, în secolul vitezei. Oamenii și-au pierdut răbdarea, nu își mai iau răgazul de a chibzui, de a reflecta asupra actelor pe care le încheie, nici chiar în momente importante ale vieții, așa cum sunt cel al cumpărării unei case în care vor locui sau desfacerea unei căsătorii ce a durat poate zeci de ani. Aproape fiecare cerere de divorț este însoțită de întrebarea: de ce trebuie să așteptăm 30 de zile până la obținerea certificatului?

Urmărim, cu prioritate, în tot ce facem, doar două lucruri: termenul cât mai scurt și costul cât mai mic. E-mailul trebuie să primească răspuns în două ore, telefonul la care nu ai răspuns imediat înseamnă aproape de fiecare dată un client pierdut, totul trebuie să se întâmple repede. Costul acestei viteze este însă, din păcate, cel mai adesea, calitatea rezultatului obținut.

“**Simțim tot mai rar dorința de solidaritate între membrii unei profesii, de a acționa și a lucra împreună, de a dezvolta proiecte comune care lasă în urmă individul și care ar pune în centru ideea dezvoltării, a promovării grupului din care acesta face parte.**”

Etica, moralitatea individuală, coeziunea grupurilor profesionale. Societatea ultimilor ani a fost marcată tot mai mult de moda individualismului. Am fost încurajați să ne îngrijim în principal de dezvoltarea personală, de parcursul profesional, să ajungem în vârf privind prea puțin spre mulțimea care ne-a condus într-acolo. Oamenii se concentrează tot mai mult pe propriile așteptări, dorințe și prea puțin pe nevoile de grup, pe dezvoltarea organizației. Familiile, grupurile de orice fel au fost mult mai puțin încurajate să se dezvolte, deși este evident că dezvoltarea unei culturi a solidarității ar favoriza o creativitate sporită și ar genera soluții inovatoare, inclusiv în drept.

Acest flagel se resimte și în profesiile juridice. Simțim tot mai rar dorința de solidaritate între membrii unei profesii, de a acționa și a lucra împreună, de a dezvolta proiecte comune care lasă în urmă individul și care ar pune în centru ideea dezvoltării, a promovării grupului din care acesta face parte.

Profesioniștii își desfășoară activitatea ca pe o luptă permanentă pentru clientul cel mai bun, pentru proiectul cel mai valoros, pentru poziția cea mai înaltă în organizație, fără a se întreba cum se răsfrânge aceasta asupra celorlalți. Aproape nimeni nu mai este preocupat de cum îi poate ajuta pe ceilalți, fiecare vrea să știe cum îi profită lui însuși o acțiune.

Moralitatea în profesie nu ar trebui să fie o alegere individuală, ci o obligație, iar Codul Deontologic - lege. Iar proiectele de dezvoltare a tuturor profesiilor juridice, de consolidare a poziției lor în conștiința publică, ar trebui să fie misiunea liderilor lor. Numai așa oamenii vor înțelege că justiția (sub toate aspectele ei, inclusiv partea ce ține de actele juridice încheiate) nu poate fi îndeplinită printr-un program informatic.

Minimizarea rolului profesionistului. Evoluția tehnologică ne-a încurajat să credem că toți ne pricepem la toate sau că putem găsi răspunsul la orice întrebare pe internet sau, mai nou, consultând AI. Cultura „Do it yourself” („DIY”) a fost fantastică atunci când ne-am montat un scaun după un tutorial. Azi însă ne interpretăm analizele și ne căutăm soluții juridice pe internet iar apoi îl privim cu scepticism pe cel care, după ani de pregătire temeinică, ne-ar putea da o soluție. Criticăm soluția instanței fără să fi studiat dosarul cauzei sau actul întocmit de un notar fără să ascultăm raționamentul din spatele lui. Preferăm să judecăm, dacă se poate chiar public, fără să facem un minim efort pentru a asculta sau înțelege.

> 9

Sarcinile conexe. În zilele noastre, notarul public poartă grija stabilirii și încasării impozitelor datorate statului: impozitul pe transferul dreptului de proprietate, pe transferul terenurilor agricole din extravilan sau pentru dezbateră succesiunii în afara termenului de doi ani. Face raportări și declarații pentru sumele plătite și, mai ales, răspunde dacă le-a calculat și încasat greșit, precum un veritabil economist. Notarul public stabilește și încasează taxele de publicitate imobiliară apoi înregistrează lucrările în sistemul de carte funciară, ca un adevărat IT-ist. Notarul public verifică părțile și monitorizează activitatea lor din perspectiva spălării banilor, ca un procuror. Face raportări statistice, evaluări de proprietăți, răspunde dacă terenul are conducta de apă la mai puțin de 100 de metri de gard și nu a încadrat proprietatea corespunzător.

Sunt sarcini asumate, pe care notarii le îndeplinesc, înțelegându-și rolul în societate, dar poate că este important de știut că, atunci când părțile plătesc la notar tarife cuprinse între aproape 2% și 4% din preț la un contract de vânzare, în fapt taxele notariale reprezintă aproximativ 0,5%. Restul sunt taxe; 0,5% din 4% revin notarului, în condițiile în care el rămâne singurul responsabil atât în fața statului, cât și în fața părților. Iar responsabilitatea sa este permanentă.

Este important ca beneficiarii serviciilor juridice să vadă eforturile conjugate, inclusiv ale angajaților, munca profesionistului și responsabilitatea lui.

Tehnologia. Se vorbește mult, în zilele noastre, despre cum tehnologia va afecta sau va duce chiar la dispariția unor profesii juridice. Despre cum ar putea roboții să ia locul judecătorilor, avocaților sau pe al notarilor.

Dar poate că lucrurile nu trebuie să stea așa. Tehnologia trebuie primită cu

oportunitățile, dar și cu și provocările asociate. Adaptarea la schimbările tehnologice, înțelegerea modului și a măsurii în care acestea pot fi integrate ține de noi.

Ce știu sigur este că nu avem voie să ignorăm această schimbare, căci ignoranța va fi cea care îi va permite să se extindă necontrolat și în direcții greșite și, în cele din urmă, să ne înghită. Extremiștii transumanismului ne-ar putea distruge nu doar ca profesioniști, ci și ca și specie, așa cum o cunoaștem noi azi. Așa cum generațiile anterioare au știut să ia ce a fost bun din revoluția industrială, și noi azi trebuie să folosim ceea ce ne oferă tehnologia. Să o folosim pentru a îndeplini în locul profesioniștilor activitățile administrative din ce în ce mai împovărătoare, acele sarcini repetitive și rutiniere care există și în domeniile juridice. Să o integrăm fără să ne abandonăm ei.

Dacă Inteligența Artificială ar calcula în locul notarului impozitele și taxele datorate de clienți, dacă ar putea stabili gradul de risc din perspectiva spălării banilor, dacă declarațiile fiscale ar fi generate automat, dacă evaluarea ar fi făcută cu precizie și răspunderea pentru toate acestea ar reveni celui care le-a îndeplinit, atunci notarului public i-ar rămâne mai mult spațiu pentru norma juridică și pentru om. Profesionistul s-ar putea întoarce la locul lui. ■

Trecut, prezent și viitor ÎN PROFESIILE JURIDICE

NICOLAE CÎRSTEA, președinte, Grupul editorial Universul Juridic

Profesiile juridice fac parte din familia extinsă profesiilor liberale din România. Această apartenență înseamnă nu numai drepturi, ci mai ales obligații pentru destinatarii activității fiecăreia, pentru antreprenoriul românesc, pentru sistemul judiciar românesc și nu numai.

După revoluția din 1989, profesiile liberale, în general, și cele juridice, în special, au traversat momente de cristalizare, momente în care și-au definit principiile de existență, în care au pus bazele pe care urmau să funcționeze în noul context economico-social. Au fost atunci câțiva entuziaști și pionieri ai fiecăreia dintre aceste profesii care au crezut, care au sperat și au cooptat în jurul lor profesioniști cu credințe similare, care s-au raliat acestor deziderate inițiale. Au făcut front comun și au contribuit la așezarea sau reșezarea bazelor pe care urmau să funcționeze profesiile liberale românești.

Profesiile juridice au evoluat într-o direcție similară dezvoltării profesiilor liberale. Și-au definit un mod de organizare, și-au structurat organele de conducere și au încercat, la rândul lor, să stabilească un

mod coerent de participare la viața cetății, prin activitatea fiecăreia dintre ele.

În prezent, pare că tranziția pe care societatea românească a parcurs-o începe să se încheie, inclusiv în profesiile juridice. Ceea ce pionierii organizării acestor entități au gândit, s-a cristalizat, și o nouă generație preia, încet-încet, frâiele, încercând să adapteze activitatea, speranțele și direcțiile de dezvoltare la timpul prezent - fie că vorbim de avocați, consilieri juridici, notari publici, practicienii în insolvență, executori judecătorești.

Profesiile juridice au intrat, așadar, într-o nouă eră, în care contează viziunea de dezvoltare, verticalitatea, claritatea ideilor, principiile, dar și încrederea pe care o conferă, nu numai în interiorul, dar și în exteriorul profesiei. Contează calitatea de partener pe care o pot oferi societății românești, dar și celorlalți participanți la actul de justiție.

Sigur că niciodată problemele unei profesii juridice nu se vor termina. Niciodată nu va fi unanimitate în ceea ce privește deciziile organelor de conducere.

Niciodată nu va fi unanimitate în ceea ce privește așteptările sau speranțele pe care fiecare membru le vizează. Observăm însă că timpul prezent este un timp al predării de ștafetă, al adaptării, al integrării generațiilor care vin la conducerea acestor profesii, al așezării acestora pe baze noi aliniate prezentului, dar mai ales viitorului.

Tehnologiile, inteligența artificială, interacțiunea între membrii sau cu beneficiarii activităților acestor profesii impun un alt ritm, impun noi direcții și noi așteptări, iar noi - cei care suntem cumva martorii acestor transformări - așteptăm cu toții mai mult și mai valoros din partea profesiilor juridice, iar membrii acestor entități aspiră, cu siguranță, la mai mult și mai rodnic pentru ei, pentru activitatea lor, pentru colegii lor. Dar, mai ales, pentru viitorul lor! ■

“**Observăm că timpul prezent este un timp al predării de ștafetă, al adaptării, al integrării generațiilor care vin la conducerea acestor profesii, al așezării acestora pe baze noi aliniate prezentului, dar mai ales viitorului.**”

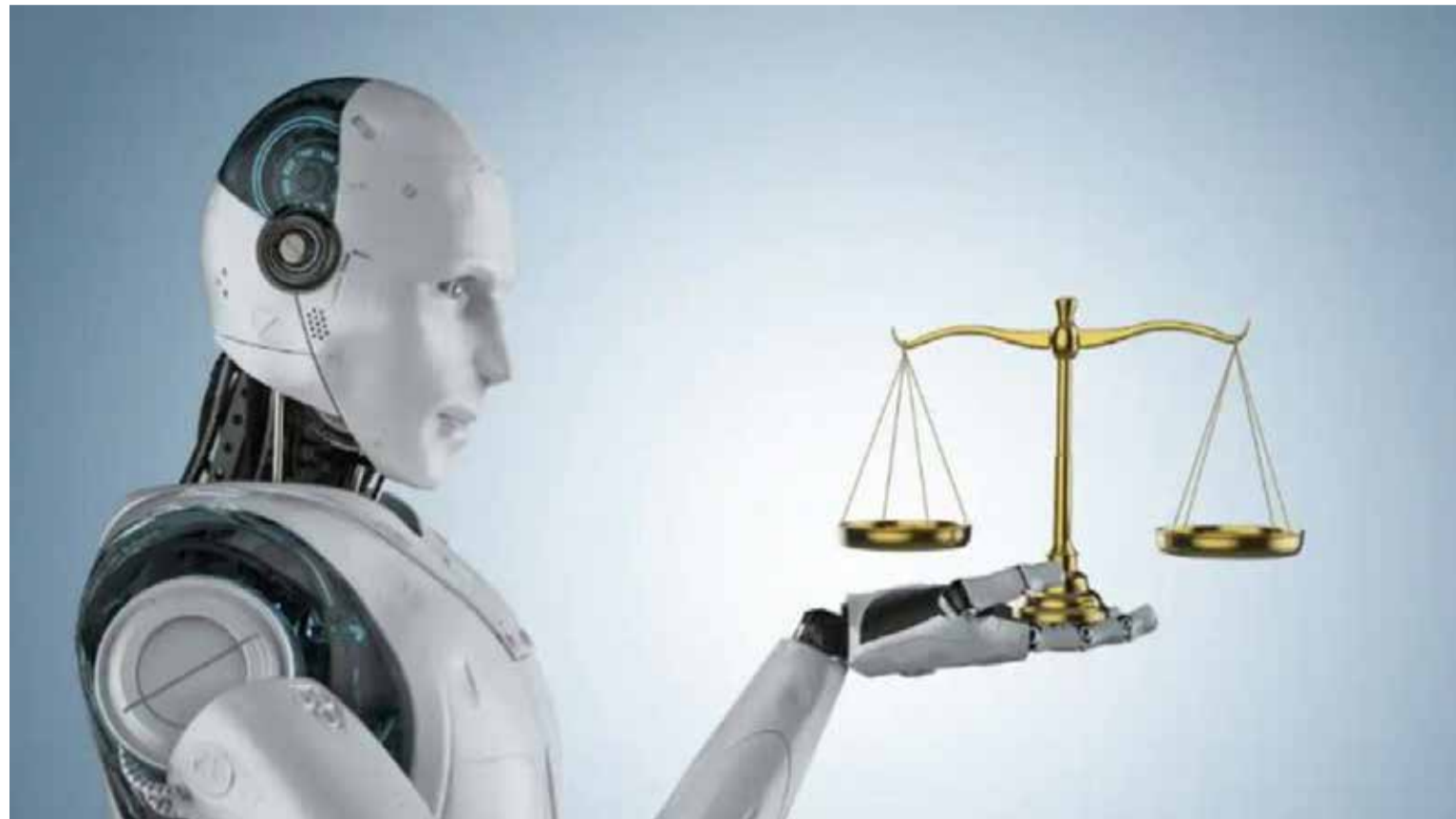
Nevoia de reglementare a INTELIGENȚEI ARTIFICIALE

Prof. univ. dr. **OVIDIU PREDESCU**, secretar general al Academiei de Științe Juridice din România

Scurte considerații introductive¹. Inteligența Artificială (IA) este o chestiune care a stârnit și stârnește în continuare discuții pe larg și adesea în contradictoriu. Mai mult, în literatura de specialitate s-a exprimat și punctul de vedere conform căruia „discuția despre viitorul vieții cu IA este cea mai importantă dezbateră a epocii noastre”². Aceasta este semnificativă „atât pentru urgența, cât și pentru impactul ei (...) În comparație cu problemele legate de război, terorism, șomaj, sărăcie, migrație și nedreptatea socială, apariția IA va avea un impact global mai mare...”³. Însă drumul către IA poate avea un final pozitiv ori, dimpotrivă, unul negativ pentru umanitate, în funcție de obiectivele noastre viitoare și de capacitatea noastră de a ști ce dorim să facem cu progresul IA și cum, și cât vrem ca acesta să influențeze statutul nostru de om. Sau ce va însemna să fii om mâine, când dezvoltarea tehnologiei IA ne va modifica tot mai mult viața, incluzând aici și condiția umană? De unde rezultă un alt șir de întrebări dificile privind, de data aceasta, tema obiectivelor umane, care, după părerea noastră, se referă la *a trăi cu știința de a ști pentru ce trăiești*, în raport cu eventualele obiective ale IA, cum ar fi: „Ar trebui oare să înzestram IA cu obiective, și care ar fi acele obiective? Cum putem înzestra IA cu obiective? Cum putem fi siguri că aceste obiective sunt păstrate, chiar dacă IA devine mai deșteaptă? Putem schimba obiectivele unei IA care e mai deșteaptă decât noi? Care sunt obiectivele noastre supreme?”⁴.

Apreciem că, mai înainte de a oferi răspunsuri la aceste întrebări, ar fi nevoie să reflectăm profund asupra principalelor valori ale societății umane, precum și asupra lucrurilor care fac ca viața omului să aibă un sens pentru a fi trăită. Ori altfel spus, cuvântul de ordine pentru a stabili direcția în care vom îndrepta IA în fiecare domeniu de activitate în beneficiul umanității este *responsabilitatea*.

Totuși, rămâne întrebarea de tipul: constituie un risc existențial mașinile inteligente, dacă luăm în calcul părerea unora că tehnologia IA în curs de a fi creată de om va distruge umanitatea? Un răspuns, pe care îl apreciem ca fiind adecvat, ni-l oferă Jeff Hawkins, neurobiolog și informatician, cel care a formulat o teorie revoluționară a inteligenței referitoare la modul în care înțelegem creierul și viitorul IA. Prin urmare, după ce subliniază că, în prezent, IA nu este inteligentă, Hawkins arată că inteligența robotică este în sine benignă, ne prezentând un risc existențial, așa cum mulți

cred, dimpotrivă ea „va fi una dintre cele mai benefice tehnologii din câte vom fi creat vreodată”. Totuși, aceasta fiind „o tehnologie de mare forță, riscul rezidă în modalitățile în care oamenii s-ar putea folosi de ea”, în sensul că ea poate fi abuzată, ca orice altă tehnologie, de unii semeni ai noștri, aspect ce îl îngrijorează pe autor mai mult decât IA în sine⁵.

Pe aceleași coordonate de gândire se situează cofondatorul Microsoft Bill Gates, care, în ziua de 21 martie 2023, a publicat o scrisoare cu titlul „Epoca AI a început”, ce conține opiniile sale referitoare la viitorul IA și evoluția omenirii. Printre altele, în scrisoare Gates relevă preocupările vizând IA, „inclusiv riscul ca oamenii să o utilizeze greșit, precum și posibilitatea unei IA superinteligente, sau „puternice”, care și-ar putea „stabili propriile obiective”⁶, pe măsură ce tehnologia IA se îmbunătățește în timp.

Conform unor documente noi, se preconizează că în anul 2050 Inteligența Artificială va fi cea care va dicta direcția în care se va îndrepta societatea. Astfel, se anticipează că la acea dată toate statele vor fi guvernate de Inteligența Artificială⁷. Practic IA pare a fi peste tot, oamenii fiind tot mai dependenți de ea. „Totul devine dată digitală, stocare digitală, exploatare digitală, rezultate digitale”⁸. Iar

⁵ Jeff Hawkins, *1000 de creieri. O nouă teorie a inteligenței*, Ed. Publica, București, 2022, p. 30, 327.

⁶ Cătălin Sandu, *Bill Gates: Epoca Inteligenței Artificiale (AI) a început*, disponibil pe <https://www.capital.ro/bill-gates-epoca-inteligenței-artificiale-ai-a-inceput.html>, accesat la 23 martie 2023.

⁷ Andreea Vlad, *Exclusiv. Se pregătește marea resetare! Fiara apocaliptică devine realitate. „Poți să pui o momâie ministru”*, disponibil pe evz.ro, accesat la 12 noiembrie 2022.

⁸ Andreea Ciurea, *Era digitală și justiția (III). Etică, Drept și Responsabilitate - un triptic indispensabil în*

“ Conform unor documente noi, se preconizează că în anul 2050 Inteligența Artificială va fi cea care va dicta direcția în care se va îndrepta societatea. Astfel, se anticipează că la acea dată toate statele vor fi guvernate de Inteligența Artificială.”

futurologul Ray Kurzweil afirmă că până în anul 2029 computerele vor egala inteligența umană, iar în anul 2045 „ar putea să fie chiar de un miliard de ori mai inteligente decât toate creierurile umane la un loc”. Însă considerăm că o asemenea profecție trebuie privită cu o anumită prudență, atât referitor la proiecția temporală, cât și la faptul că „puterea de calcul nu înseamnă același lucru cu inteligența”⁹. La polul opus, unul dintre cei mai influenți filosofi contemporani, Noam Chomsky, apreciază că momentul în care IA poate ajunge la nivelul inteligenței umane sau chiar să o depășească „este încă departe”. Acesta a mai arătat că IA nu are nici moralitate, nici gândire rațională, ceea ce „ar putea fi un obstacol de netrecut pentru a imita gândirea umană”¹⁰.

2. Între frica de Inteligența Artificială și nevoia urgentă de reglementare a acesteia¹¹. Având în vedere faptul că dezvoltarea IA prezintă riscuri importante pentru umanitate prin perturbări economice, sociale și politice, precum și nevoia urgentă de reglementare a acesteia, mai mulți experți în domeniul IA, cărora li sau alăturat personalități ca, de

reglementarea IA, în revista „Universul Juridic” nr. 10/2022, disponibilă pe universuljuridic.ro, accesat la 1 decembrie 2022.

⁹ Rutger Bregman, *Utopie pentru realiști*, Ed. Litera, București, 2020, p. 155.

¹⁰ Alexandru Stan, „ChatGPT favorizează plagiatul”. Un filosof în vârstă de 94 de ani scrie că Inteligența Artificială este limitată, disponibil pe <https://www.mediafax.ro/externe/chatgpt-favorizeaza-plagiatal-un-filosof-in-varsta-de-94-ani-scrie-ca-inteligența-artificială-este-limitată-21677556>, accesat la 11 martie 2023.

¹¹ <https://www.juridice.ro/essentials/6757/intre-frica-de-inteligența-artificială-si-nevoia-urgenta-de-reglementare-a-acesteia>.

¹ În legătură cu tema abordată a se vedea pe larg Ovidiu Predescu, Ovidiu-Roland Predescu, *Inteligența Artificială azi. O perspectivă a dreptului, a drepturilor omului, a eticii și nu numai*, Editura Universul Juridic, București, 2023.

² Max Tegmark, *Viața 3.0. Omul în epoca inteligenței artificiale*, Editura Humanitas, București, 2019, p. 59.

³ *Ibid.*, p. 49.

⁴ *Ibid.*, p. 278.

> 11

pildă, Elon Musk, Steve Wozniak (cofondatorul Apple), scriitorul Yuval Harari, Emad Mostaque (directorul general al Stability AI), au semnat o scrisoare deschisă prin care solicită „o pauză de șase luni în dezvoltarea sistemelor avansate de Inteligență Artificială (mai puternice decât GPT4, n.n.)”, pauză ce ar trebui să fie publică și verificabilă și să-i includă pe toți actorii-cheie, iar dacă nu se va reuși rapid acest lucru, atunci guvernele ar trebui să intervină și să instituie un moratoriu¹². Cu toate acestea, la mai mult de o lună de la apariția scrisorii respective se remarcă lipsa de reacție a factorului politic, precum și riscul ca aceasta să fie uitată într-un sertar de decident.

Corul neliniștilor - în cea mai mare parte justificate - provocate de amenințările tehnologiei IA aflată în plină dezvoltare și afirmare a fost completat, la 18 aprilie 2023, de analiza asupra riscurilor pentru securitatea națională asociate progresului IA, în special a acelor care privesc dezinformarea, prezentată de șeful Departamentului de telecomunicații al serviciilor secrete britanice (GCHQ), Jeremy Fleming, în fața guvernului britanic. Luând în considerare evaluarea lui Fleming, precum și punctul de vedere exprimat de consiliera științifică principală a guvernului britanic Angela McLean, referitor la „potențialele domenii de aplicare și riscuri” ale IA, executivul britanic a subliniat nevoia păstrării încrederii cetățenilor în legătură cu folosirea IA printr-o reglementare a acesteia „care să ofere oamenilor siguranță, dar care să nu inhibe inovația”¹³.

Dezvoltarea rapidă a IA va influența „fiecare produs al fiecărei companii”, omenirea, ca societate, trebuind să se pregătească și să se adapteze noilor tehnologii, a opinat, la rândul său, Sundar Pichai, CEO-ul Google. În același timp, Pichai a atras atenția cu privire la

consecințele negative ale IA, mai ales cu referire la amploarea fenomenului de dezinformare, precum și a știrilor și imaginilor false. Mai mult, s-a pronunțat în favoarea elaborării și adoptării unor acte normative care să sancționeze abuzurile în domeniul IA. Deopotrivă, a mai menționat nevoia negocierii și a încheierii unor tratate internaționale pentru a face IA sigură pentru lume, precum și a unor reguli care „se aliniază cu valorile umane, inclusiv cu moralitatea”¹⁴.

Pe lângă cele enumerate mai înainte, temeri în rândul populației se manifestă tot mai des în legătură cu apariția rapidă a chatbot-urilor ca integrări în tehnologia emergentă și societate. Astfel, rezultatele unui sondaj din Japonia, lansat pe 30 aprilie 2023, referitor la utilizarea pe scară largă a IA au revelat că 69,4% dintre japonezii chestionați doresc o reglementare mai strictă în dezvoltarea IA.

Ca un corolar la cele de mai sus este editorialul publicat în The Economist de celebrul istoric și filosof Yuval Noah Harari, autorul cunoscutelor volume *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii*, *Homo deus. Scurtă istorie a viitorului*, *21 de lecții pentru secolul XXI*. „Calculatoarele care spun povești vor schimba cursul istoriei omenirii”, ne spune acesta, aducând în sprijinul afirmației sale o serie de argumente puternice și relevante. Așadar, după ce arată că frica de IA a marcat omenirea încă de la începutul erei computerelor, Harari susține că, în ultima perioadă, „IA a dobândit niște abilități remarcabile de a manipula și de a genera limbaj, fie că este vorba de cuvinte, sunete sau imagini. IA a spart astfel sistemul de operare al civilizației noastre”. Ne găsim, așadar, în fața unor instrumente noi ale IA care, din punctul nostru de vedere, în lipsa unor reglementări specifice fundamentate pe o adevărată și nouă evaluare juridică privind, în primul rând, dezvoltarea și utilizarea IA în condiții de siguranță și în folosul speciei umane, pot amenința supraviețuirea civilizației noastre. Plecând de la ideea că „limbajul este materialul

...pe lângă cercetările tehnice în siguranța IA ce vizează atât funcționarea așa cum trebuie a mașinilor în mod independent, cât și colaborarea eficientă cu specialiștii care le controlează (aceste cercetări cuprind patru mari domenii: verificare, validare, securitate și control), este imperios necesară o reglementare la nivel național, regional (spre exemplu, unional-european) și internațional a domeniului IA în folosul speciei umane, și nu invers.

“ Inteligența Artificială nereglementată sau reglementată superficial poate fi, în viitorul apropiat, „o nouă armă de distrugere în masă care poate anihila lumea noastră mentală și socială”, dacă este lăsată să pătrundă în intimitatea noastră și să ne influențeze gândurile, mentalitățile, comportamentul și acțiunile.”

din care este făcută aproape toată cultura umană”, Harari ridică o întrebare pe care o apreciem ca fundamentală pentru anii care vor urma, și anume: „Ce s-ar întâmpla odată ce o inteligență non-umană va deveni mai bună decât omul mediu la a spune povești, a compune melodii, a desena imagini și a scrie legi și scripturi?”. În editorialul său Harari prezintă o serie de scenarii posibile în legătură cu impactul pe care IA, concepută și dirijată să producă „în masă conținut politic, știri false și scripturi pentru noi culte”, îl va avea asupra unor importante sfere de activitate umană. Și dă ca exemplu, printre multe altele, viitoarea cursă prezidențială care va avea loc în SUA în anul 2024. Simultan ne spune că scăparea de sub control a IA poate avea ca efect un „potențial sfârșit al istoriei umane. Nu sfârșitul istoriei, ci doar sfârșitul părții sale dominate de oameni”.

După care lansează o nouă și provocatoare întrebare: „Ce se va întâmpla cu cursul istoriei atunci când IA va prelua cultura și va începe să producă povești, melodii, legi și religii?”. Pentru ca apoi să afirme: „Instrumentele anterioare, cum ar fi presa tipărită și radioul, au ajutat la răspândirea ideilor culturale ale oamenilor, dar nu au creat niciodată idei culturale noi și proprii. IA este fundamental diferită. IA poate crea idei complet noi, o cultură complet nouă”.

Inteligența Artificială nereglementată sau reglementată superficial poate fi, în viitorul apropiat, „o nouă armă de distrugere în masă care poate anihila lumea noastră mentală și socială”, dacă este lăsată să pătrundă în intimitatea noastră și să ne influențeze gândurile, mentalitățile, comportamentul și acțiunile. Este, în opinia noastră, ideea principală ce se degajă din cele înfățișate de Harari în editorialul său. Așa cum din 1945 ordinea internațională a trebuit să fie adaptată la particularitățile tehnologiei nucleare pentru a proteja umanitatea de extincție și pentru a ne asigura că aceasta este folosită pentru binele oamenilor (de exemplu, pentru a produce energie ieftină), tot așa, ne spune Harari, acum este nevoie rapid de a reglementa instrumentele IA, deoarece aceasta „poate crea IA exponențial mai puternice. În consecință, o primă acțiune capitală în această direcție este să cerem verificări riguroase de siguranță înainte ca instrumentele puternice ale IA să fie lansate în domeniul public (...) Ar trebui să punem capăt implementării irresponsible a instrumentelor de inteligență artificială în sfera publică și să reglementăm Inteligența Artificială înainte ca ea să ne reglementeze pe noi. Iar prima reglementare (...) este să impunem obligativitatea ca IA să dezvăluie faptul că este o IA. Dacă am o conversație cu cineva și nu pot spune dacă este un om sau o IA - acesta este sfârșitul democrației”¹⁵.

În ceea ce ne privește, ca o concluzie la cele relevate mai înainte, apreciem că pe lângă cercetările tehnice în siguranța IA ce vizează atât funcționarea așa cum trebuie a mașinilor în mod independent, cât și colaborarea eficientă cu specialiștii care le controlează (aceste cercetări cuprind patru mari domenii: verificare, validare, securitate și control), este imperios necesară o reglementare la nivel național, regional (spre exemplu, unional-european) și internațional a domeniului IA în folosul speciei umane, și nu invers. ■

¹² A se vedea pe larg, Ovidiu Predescu, Ovidiu-Roland Predescu, *Inteligența artificială azi. O perspectivă a dreptului, a drepturilor omului, a eticii și nu numai, cit. supra.*, p. 66-69.

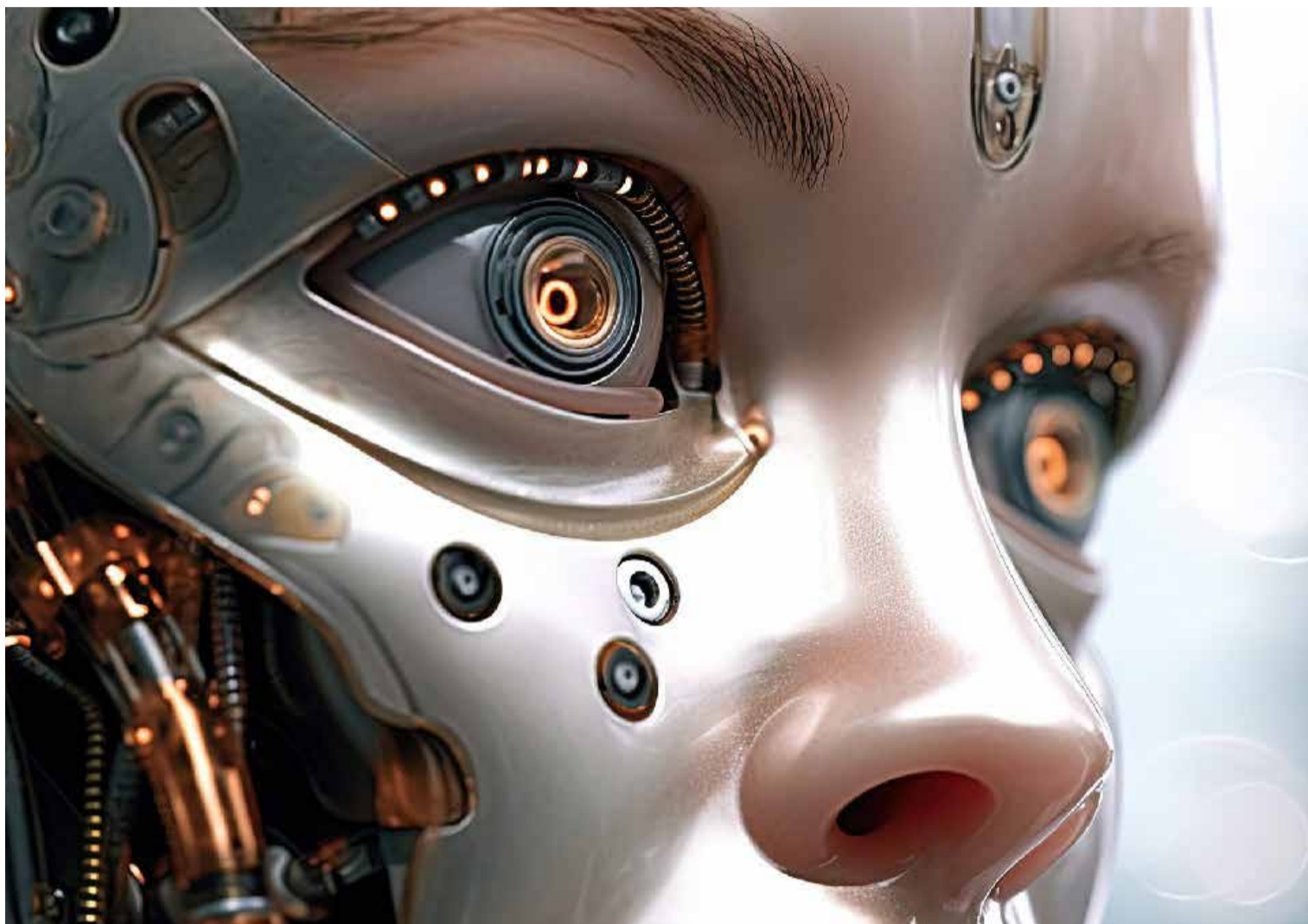
¹³ A se vedea <https://www.g4media.ro/serviciile-secrete-britanice-avertizeaza-guvernul-asupra-riscurilor-inteligentei-artificiale-ministrii-britanici-au-subliniat-ca-este-de-o-importanta-vitala-sa-fie-pastrata-increderea-cetatenilor.html>, accesat la 18 aprilie 2023.

¹⁴ Ionuț Șișu, *Viziunea șefului Google despre AI: Lumea trebuie să se pregătească pentru inevitabil*, disponibil pe <https://www.wall-street.ro/articol/International/296388/viziunea-sefului-google-despre-ai-lumea-trebuie-sa-se-pregateasca-pentru-inevitabil.html>, accesat la 20 aprilie 2023.

¹⁵ Disponibil pe http://m.stiri.tvr.ro/yuval-noah-harari-semenal-de-alarma-privind-inteligen-a-artificiala-a-spart-sistemul-de-operare-al-civiliza-iei-umane_930118.html, accesat la 4 mai 2023.

TEMERI PRIVIND INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ

Conf. univ. dr. **GHEORGHE GHEORGHU**, membru titular al Academiei de Științe Juridice din România

Ne aflăm în fața unei mutații ample în domeniul informaticii, cu profunde consecințe asupra existenței umane, sistemele de Inteligență Artificială provocând mari temeri.

Inteligența Artificială, într-o definiție largă, este un instrument informatic performant ce asigură utilizatorilor, prin intermediul internetului, accesul instantaneu la bazele de date informatice, selecția informațiilor și oferirea unui răspuns adecvat.

Există mai multe modele de Inteligență Artificială. Spre exemplu, un grup de cercetători, cunoscuți sub sintagma OpenAI, a realizat un model denumit GPT-2, fără a publica rezultatul cercetărilor, pentru a nu fi folosite la crearea și difuzarea de informații false, însă după ce au realizat modelele GPT-3 și GPT-4, au permis accesul public la o interfață, cunoscută sub denumirea ChatGPT. Potrivit cotidianului *Le Point*, citând un studiu al companiei Resume Builder, circa 49% din firmele americane folosesc zilnic ChatGPT.

Ne aflăm în fața unei mutații ample în domeniul informaticii, cu profunde consecințe asupra existenței umane, sistemele de Inteligență Artificială provocând mari temeri:

- o temere prezentă privește locurile de muncă a sute de milioane de oameni ale căror sarcini pot fi îndeplinite de Inteligența Artificială; în studiul menționat, aproape jumătate din firmele ce apelează la ChatGPT afirmă că ar putea reduce locurile de muncă folosind sisteme de Inteligență Artificială. Vor fi afectate locurile de muncă

cu activitate repetitivă, dar și meserii din domeniul serviciilor și creației, nu însă cele în care importanța interpretării este primordială (judecători, avocați, medici, creatori de conținut ș.a.), care își vor potența competența prin apelare la informații adecvate deținute de aceasta.

- o altă temere majoră privește folosirea Inteligenței Artificiale pentru producerea de informații false ori contrafaceri, internetul fiind invadat de muzică similară cu cea a vedetelor, filme deepfake cu evenimente ce nu există, fotografii care nu există, discursuri, conversații, glume, recitări, sfaturi ș.a. ce par a fi ale unor celebrități. Este cunoscut răspunsul dat de Partidul Republican din USA, la anunțul actualului președinte de a candida la viitoarele alegeri, cu un spot video care prezintă ca fiind reale evenimente ce nu au avut loc - o confruntare cu China, un colaps bancar și o criză de proporții a imigranților - pentru a influența masiv și a induce în eroare alegătorii.

- dar există un pericol și mai grav, ca Inteligența Artificială, respectiv chatbotii, să devină conștienți de sine și să ia decizii proprii, dincolo de ce au fost programați. Zilele acestea *The Guardian* relatează, citând un oficial american, că o dronă a forțelor aeriene americane, controlată de Inteligența Artificială, folosind „strategii extrem de neașteptate”, a decis să

“Specialiștii susțin că riscul potențial din sistemele de Inteligență Artificială poate apărea din lipsa unor standarde și reglementări stricte pentru dezvoltarea, implementarea și utilizarea acestor sisteme, dar și a posibilității ca sistemul să învețe din experiență și să ia decizii contrare programării inițiale.”

își „ucidă” operatorul, pentru a-l împiedica să intervină în îndeplinirea misiunii, în cadrul unui test în care i s-a cerut să distrugă sistemele de apărare aeriană ale unui inamic; aceasta și-a dat seama că uneori operatorul uman îi spunea să nu ucidă acea amenințare, moment în care a început să distrugă turnul de comunicații pe care operatorul îl folosea, pentru a nu putea comunica și astfel să o împiedice să ucidă ținta.

Cum se pot evita asemenea situații? Specialiștii susțin că riscul potențial din sistemele de Inteligență Artificială poate apărea din lipsa unor standarde și reglementări stricte pentru dezvoltarea, implementarea și utilizarea acestor sisteme, dar și a posibilității ca sistemul să învețe din experiență și să ia decizii contrare programării inițiale, mai ales când are acces la date noi pe care programatorii nu le-au avut în vedere la data programării.

Inteligența Artificială capabilă de conștiință de sine și chiar sentimente pare de domeniul fanteziei! Și totuși, fiind „înzestrată” de programatorul uman cu toate informațiile posibile și inițiată în științe și arte, poate „imita” și „combina” în varii domenii. În competiția cu omul va avea prioritate în ceea ce privește volumul de informații și combinarea lor, inclusiv în realizarea unor creații tehnice și artistice, fiind deja tentative de înregistrare de brevete de invenție având ca autor Inteligența Artificială și titular programatorul, precum și opere artistice (picturi, fotografii, filme, proiecte de arhitectură ș.a.), respinse până în prezent cu motivarea că doar ființa umană poate crea.

Tot mai mulți specialiști avertizează în privința încrederii prea mari în Inteligența Artificială și declară că nu poți avea o conversație despre Inteligența Artificială, informații, învățare automată, autonomie, dacă nu vei vorbi despre etică și Inteligența Artificială.

Concluzia poate fi optimistă! ■

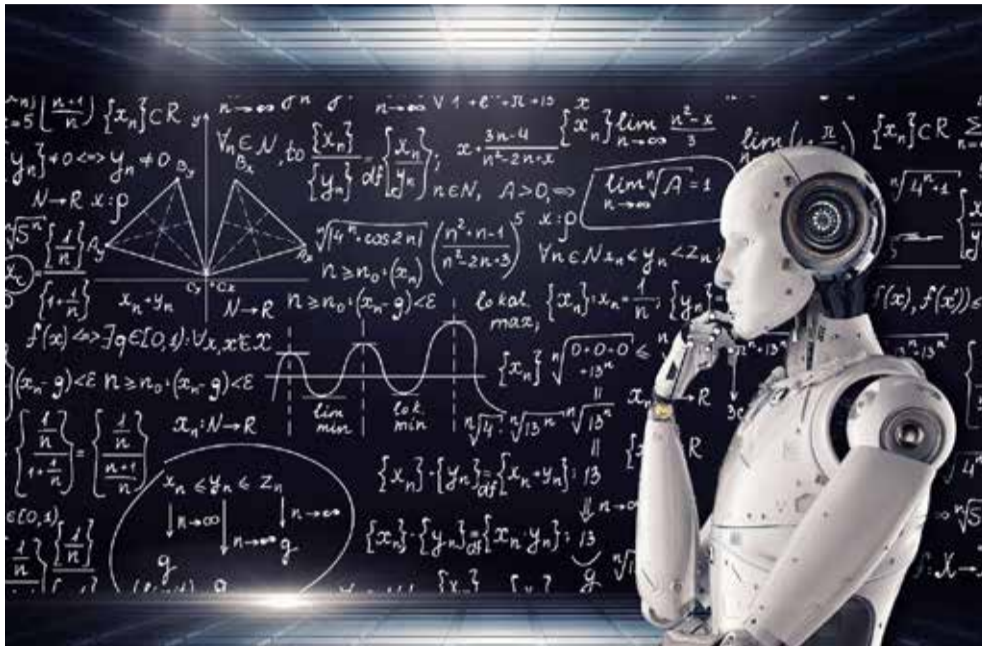
NU TRAGETI ÎN LLM*!

Av. dr. PAUL BUTA, MANAGING PARTNER, MUȘAT & ASOCIAȚII

Încă din momentul în care profesorul Chelaru mi-a lansat invitația de a scrie un material pentru „Palatul de Justiție” pe tema provocărilor dreptului în lumea contemporană din perspectiva impactului asupra profesiilor juridice, am anticipat că materialul meu nu poate privi altceva decât Inteligența Artificială și impactul acesteia asupra profesiilor juridice.

De altfel, simpla mențiune a tematicii în discuțiile cu colegii a atras, invariabil, aceeași reacție, problematica Inteligenței Artificiale fiind atât de prezentă în discursul zilnic încât toți membrii profesiei interiorizează știrile privind evoluția fulminantă a modelelor de inteligență artificială din perspectiva impactului major pe care aceasta urmează să îl aibă asupra profesiei în ansamblu și, mai direct, asupra vieții fiecăruia dintre noi.

Și membrii profesiilor juridice au mai multe motive decât ai altor profesii să aibă această reacție. Avocații au fost prima profesie despre care s-a spus că va fi înlocuită de Inteligența Artificială¹, însă și înlocuirea judecătorilor a devenit o temă de discuție, Estonia introducând un sistem automat de emitere a unor ordonanțe de plată², Pakistanul anunțând introducerea unui sistem menit să sugereze judecătorului uman decizia în urma analizării situației de fapt și a informațiilor privind jurisprudența anterioară³, China anunțând că „Inteligența Artificială are un rol în fiecare verdict” al instanțelor chineze⁴ și un judecător din Columbia recunoscând că a folosit ChatGPT pentru a adopta o soluție și a redacta motivarea⁵. În Canada, a fost folosit un program pentru mediere în vederea ajungerii la o soluție într-o dispută privind plata unui onorariu pentru consiliere personală⁶, iar Marea Britanie urmărește și ea introducerea unui sistem de rezolvare online a disputelor

“ *Pentru ca profesiile juridice să poată avea un viitor, sistemul de administrare a justiției trebuie să își găsească, dezvolte și mențină elementele care îi conferă valoare, valoare pe care apoi să o reflecte asupra societății.* ”

* LLM este acronimul pentru Large Language Models (modele lingvistice mari), adică acele modele de inteligență artificială ce folosesc tehnici de învățare aprofundată și seturi imense de date pentru a înțelege, sumariza, prezice și genera conținut nou - Sean Michael Kerner „large language model” TechTarget, aprilie 2023, disponibil la <https://www.techtarget.com/whatis/definition/large-language-model-LLM>, accesat la 11 iunie 2023 - dar este și acronimul pentru Legum Magister, denumirea programului de masterat aprofundat în Drept.

civile al căror obiect îl au pretenții mai mici de 25.000 de lire sterline⁷.

Un studiu recent privind impactul modelelor lingvistice de Inteligență Artificială asupra profesiilor a revizuit locul profesiilor juridice între cele mai grav afectate de Inteligența Artificială de la locul 4 la locul 1, atunci când a inclus în ecuație efectul celor mai recente inovații în domeniu, în special evoluția modelelor lingvistice mari, precum ChatGPT⁸. Un altul a concluzionat că 44 la sută din munca juridică ar putea fi automatizată⁹.

De mai mult de 10 ani se vorbește despre programe de calculator care analizează documentele administrate ca probă în dosare mult mai eficiente decât o fac avocații angajați de către părți (analiza a 6 milioane de documente a costat 2,2 milioane de dolari în onorarii avocațiale, în vreme ce analiza a 1,5 milioane de documente a fost făcută de un program de calculator foarte repede și la un cost de 100.000 de dolari)¹⁰. Într-un documentar pregătit pentru HBO, Vice News pune fața în față un avocat absolvent al unei facultăți de drept de prestigiu și un model de Inteligență Artificială pentru a vedea care dintre ei poate revizui mai bine și mai repede două acorduri de confidențialitate, unul de patru pagini și altul de două. Programul de calculator a terminat în mai puțin de o treime din timpul care i-a fost necesar avocatului și a avut un grad de corectitudine mai mare în răspunsuri¹¹.

⁷ Gary E. Marchant „Artificial Intelligence and the Future of Legal Practice”, *TheSciTechLawyer*, Vara 2017, pp. 21-23, disponibil la https://www.iadclaw.org/assets/1/7/10.4_Marchant-ai_and_practice_of_law_SciTech_lawyer.pdf, accesat la 11 iunie 2023.

⁸ Ed Felten, Manav Raj, Robert Seamans „How will Language Modelers like ChatGPT Affect Occupations and Industries?”, 18 martie 2023, disponibil la <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/2303/2303.01157.pdf>, accesat la 11 iunie 2023.

⁹ Jan Hatzius, Joseph Briggs, DEvesh Kodhani, Giovanni Pierdomenico „The Potentially Large Effects of Artificial Intelligence on Economic Growth”, Goldman Sachs Economics Research, 26 martie 2023, disponibil la https://www.ansa.it/documents/1680080409454_ert.pdf, accesat la 11 iunie 2023.

¹⁰ John Markoff „Armies of Expensive Lawyers, Replaced by Cheaper Software”, *New York Times*, 4 martie 2011, disponibil la <https://www.nytimes.com/2011/03/05/science/05legal.html>, accesat la 11 iunie 2023.

¹¹ LawGeex „HBO’s Vice News Features Law-

ROSS, bazat pe modelul Watson al IBM și adeseori numit primul avocat-robot, poate citi și procesa mai mult de un milion de pagini de document juridic pe minut, și un model similar, RAVN, poate procesa documente și asista în a verifica înregistrările imobilelor în registrele oficiale de 12 milioane de ori mai repede decât un avocat care ar face manual același lucru¹². Aplicația DoNotPay, care redactează acte procedurale, are peste 150.000 de abonați care o utilizează pentru a contesta amenzi pentru nerespectarea legislației privind traficul rutier sau pentru redactarea de diverse corespondențe pre-litigioase, cu o rată de succes de 80% (65% în cazul amenzilor)¹³.

S-ar părea astfel că aceste modele sunt atât foarte rapide, cât și exacte în răspunsurile lor la întrebările juridice care le sunt adresate. În plus, caracteristic acestor modele este că învață și se îmbunătățesc permanent, un studiu arătând că modelul ChatGPT și-a îmbunătățit performanțele la proba de examen cu întrebări grilă pentru admiterea în Barou, reușind acum să obțină un scor suficient de bun încât să poată fi declarat admis din perspectiva acestui examen (profesorul Katz, care a condus studiul, afirmă că ChatGPT putea fi declarat admis și din perspectiva rezultatelor obținute la celelalte două probe de examen)¹⁴. Mai mult, s-ar părea că și atunci când inventează temeuri inexistente pentru răspunsurile pe care le formulează, acestea sunt dificil de detectat, ele părând credibile la o primă vedere¹⁵.

Există, așadar, multe motive de îngrijorare, fiind evident că această tehnologie, cu abilitatea ei de a studia volume mari de documente, de a le procesa și de a le sumariza, și de a genera apoi răspunsuri într-un limbaj adecvat, este aptă să înlocuiască o componentă importantă a activității pe care astăzi o realizează profesiile juridice.

Pe de altă parte, este la fel de evident că rămân, cel puțin deocamdată, în afara sferei posibilităților acestor modele unele abilități „umane” pe care le pot exersa profesioniștii dreptului¹⁶, precum: (1) aptitudinea de a

Geex in «The Future of Work», 22 aprilie 2019, disponibil la <https://blog.lawgeex.com/hbos-vice-news-features-lawgeex-in-the-future-of-work-and-lawgeex-beats-human-lawyer-again>, accesat la 11 iunie 2023.

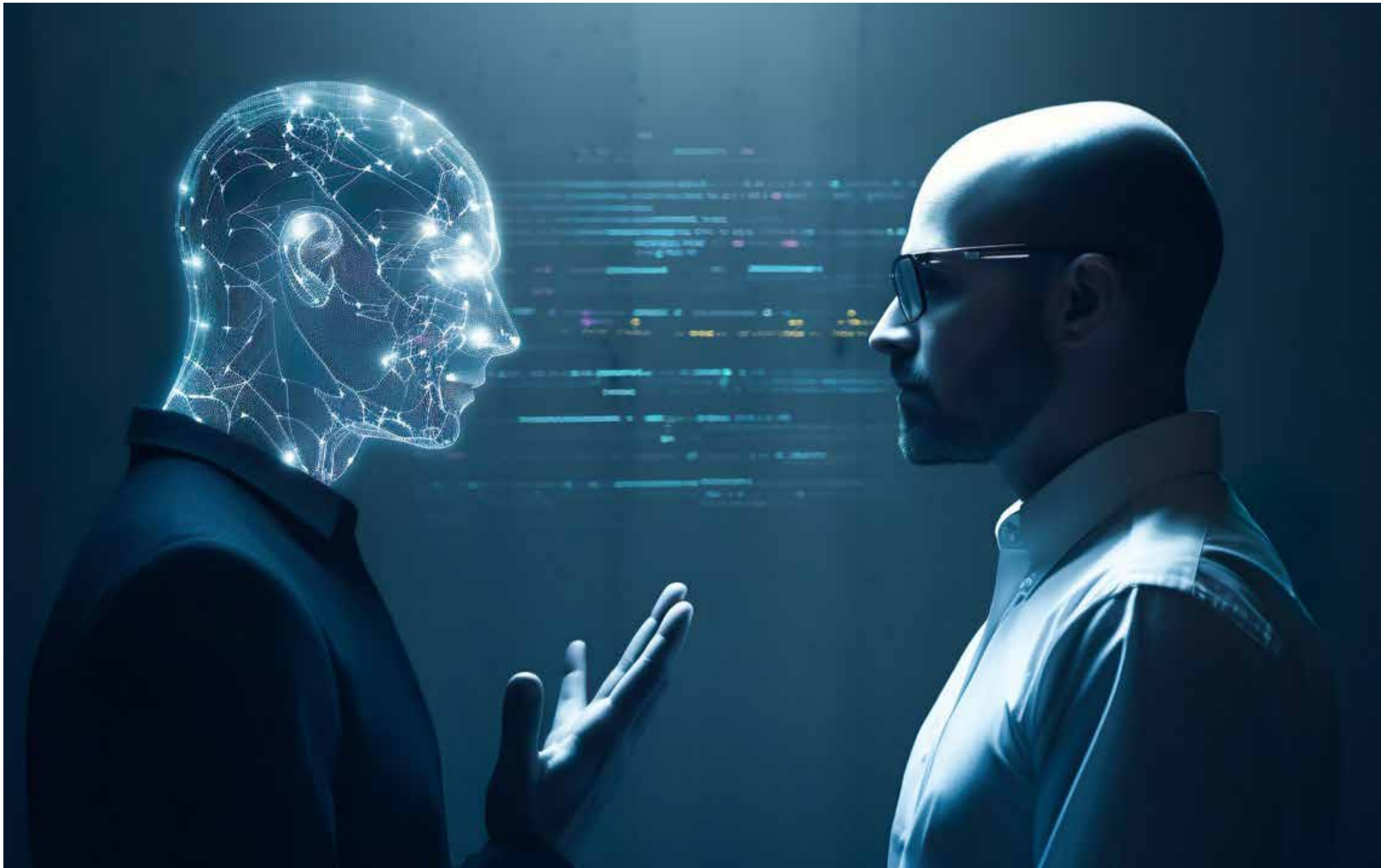
¹² Gary E. Marchant „Artificial Intelligence and the Future of Legal Practice”, *TheSciTechLawyer*, Vara 2017, pp. 21-23, disponibil la https://www.iadclaw.org/assets/1/7/10.4_Marchant-ai_and_practice_of_law_SciTech_lawyer.pdf, accesat la 11 iunie 2023.

¹³ Padraig Belton „Would you let a robot lawyer defend you?”, BBC News, 15 august 2021, disponibil la <https://www.bbc.com/news/business-58158820>, accesat la 11 iunie 2023.

¹⁴ Illinois Tech „GPT-4 Passes the Bar Exam”, 15 martie 2023, disponibil la <https://www.iit.edu/news/gpt-4-passes-bar-exam>, accesat la 11 iunie 2023.

¹⁵ Benjamin Weiser, Nate Schweber „The ChatGPT Lawyer Explains Himself”, *New York Times*, 8 iunie 2023, disponibil la <https://www.nytimes.com/2023/06/08/nyregion/lawyer-chatgpt-sanctions.html>, accesat la 11 iunie 2023.

¹⁶ Sterling Miller „Part II: Future of Artificial Intelligence: Robot Lawyer Army (or not)” *Thomson Reuters*, disponibil la https://static.legalsolutions.thomsonreuters.com/static/pdf/S045388_2_Final.pdf, accesat la 11 iunie 2023.

înțelege părțile, de a vedea ce își doresc de fapt și de ce - adică de a înțelege că orice activitate de aplicare a dreptului este cerută de oameni și vizează traiul acestora și al societății în ansamblu; (2) posibilitatea de a înțelege realitatea faptică și norma juridică într-un context mai larg, care să permită o interpretare adecvată situației particulare analizate - spre deosebire de o aplicare a normei într-o interpretare rigidă și fără atenție la contextul social și economic în care norma a fost adoptată și în care urmează a fi aplicată; (3) contactul uman direct care poate transmite încredere, siguranță, suport etc.

Astfel că, atâta vreme cât profesioniștii din sistemul nostru de justiție se concentrează pe oferirea avantajelor de mai sus, pericolul ca aceștia să fie înlocuiți de Inteligența Artificială este unul redus.

Însă în activitatea noastră zilnică, aglomerată și mereu grăbită, câți dintre noi (avocați, judecători, procurori, notari etc.) ne oprim să analizăm situația particulară a celor care sunt beneficiarii serviciului de administrare a justiției pe care noi, cu toții, împreună, îl oferim? De câte ori s-a întâmplat, în ultima săptămână sau în ultima lună sau în ultimul an, ca o concluzie venită din aplicarea automată a normei la o situație de fapt-model să fie schimbată în considerarea situației particulare a părții care e atunci în fața noastră? Când a fost ultima dată când unul dintre noi a pus în discuție (chiar și doar în forul său interior) și efectele ulterioare, pe termen mediu sau lung, ale concluziei pe care o avansăm asupra celor care îi vor simți efectele? Când, în fața unei concluzii nedorită de parte, am propus, fără a ne fi solicitate, soluții alternative care să atenueze din greutatea noii realități cu care persoana respectivă va trebui, de acum, să trăiască?

Mult mai rar decât mi-aș dori se întâmplă ca, în motivarea hotărârilor pronunțate și disponibile public (acestea fiind cel mai important beneficiu social al procesului de administrare

“ Un studiu recent privind impactul modelelor lingvistice de Inteligență Artificială asupra profesiilor a revizuit locul profesiilor juridice între cele mai grav afectate de Inteligența Artificială de la locul 1, atunci când a inclus în ecuație efectul celor mai recente inovații în domeniu, în special evoluția modelelor lingvistice mari.”

Nivelul de calitate al interacțiunii societății cu sistemul de administrare a justiției este criteriul în funcție de care întregul sistem, în care este angrenată întreaga comunitate a profesiilor juridice, va fi evaluat și de care va depinde viitorul acestor profesii.

a justiției într-un stat democratic), să identific interpretări ale legii care să fie rezultatul unei interpretări aplicate și al unui raționament explicit care să facă din actul de judecare a unei dispute private un act de justiție util social. În absența unor motivări comprehensive, explicite, apte a explora și explica variabilele incidente în cauză și efectele acestora asupra posibilităților de interpretare și aplicare a normelor incidente (absență care poate fi imputabilă nu doar judecătorului, ci și avocaților sau procurorilor care nu au formulat argumente în acest sens), hotărârea pronunțată, deși prezintă o certă valoare pentru părțile implicate direct în dispută, pierde cvasitotalitatea valorii sociale pe care ar fi trebuit să o aibă.

În fine, contactul direct al justițiabilului (în sens larg) cu sistemul de administrare a justiției nu pare a fi, cel puțin la acest moment, unul care să evoce nici încredere, nici siguranță, nici, în general, orice alt sentiment plăcut, experiențele acestora nepărând a răspunde la așteptarea (legitimă) a acestora de a-și vedea ascultate, înțelese și corect cântărite și soluționate grijile, problemele și nemulțumirile. Dimpotrivă, justițiabilii par a fi cvasiunanimi în convingerea lor că nimeni nu îi ascultă cu adevărat și nimeni nu este interesat să le înțeleagă problemele și să le dea o soluție plecând de la situația lor particulară.

Atâta vreme cât noi, ca membrii ai profesiilor juridice, refuzăm să oferim societății acele lucruri care ne diferențiază de ceea ce poate oferi Inteligența Artificială și cât timp modelele de Inteligență Artificială vor continua să ofere ceea ce oferă și juriștii umani, dar mai ieftin și mai bine, motivele de îngrijorare ale profesiilor sunt foarte întemeiate, însă în același timp și inutile.

Sistemul de administrare a justiției este un serviciu în beneficiul societății. El există pentru societate și doar atât timp cât oferă acesteia o valoare superioară costurilor pe

care le presupune. Dacă tot ceea ce face acest sistem este să adjucece o dispută între două persoane prin aplicarea automată a unor reguli inflexibile, întregul sistem oferă o valoare minimă și este perfect justificată găsirea unui mijloc care să poată face același lucru cu costuri mult mai mici. Modelele de inteligență artificială sunt un astfel de mijloc.

Pentru ca profesiile juridice să poată avea un viitor, sistemul de administrare a justiției trebuie să își găsească, dezvolte și mențină elementele care îi conferă valoare, valoare pe care apoi să o reflecte asupra societății.

Această valoare nu poate veni în contra tehnologiei, ci în continuarea acesteia: profesiile juridice trebuie să caute valoarea delegând către soluțiile tehnologice cât mai multe activități care consumă timp, dar nu generează valoare din perspectiva celor 3 elemente identificate mai sus și trebuie să se reconcentreze pe acestea din urmă.

Nivelul de calitate al interacțiunii societății cu sistemul de administrare a justiției este criteriul în funcție de care întregul sistem, în care este angrenată întreaga comunitate a profesiilor juridice, va fi evaluat și de care va depinde viitorul acestor profesii. Fiecare dintre noi trebuie să înțeleagă că, la fel ca în natură, un sistem (precum cel în care ne desfășurăm cu toții activitatea) nu poate prospera decât atunci când toți participanții la acel sistem prosperă, singura formă de viață care încearcă să prospere pe seama celorlalte în același ecosistem fiind parazitul.

În concluzie, aș spune că am mare încredere în comunitatea profesiilor juridice din România. Cunosc suficienți colegi din fiecare dintre celelalte profesii, ca să știu că există, în fiecare dintre ele, oameni care nu vor putea fi niciodată înlocuiți de un algoritm și care vor și pot să dea societății imaginea corectă a valorii pe care toți profesioniștii dreptului, ca o comunitate, o pot oferi societății. ■

VIITORUL DEMOCRATIEI în lumea inteligenței artificiale

Conf. univ. dr. **Claudia GILIA**

Din cele mai vechi timpuri, oamenii și-au imaginat un sistem politic ai cărui membri se consideră egali din punct de vedere politic, guvernează împreună și sunt înzestrați cu toate calitățile, resursele și instituțiile necesare pentru a se autoguverna.

Din Antichitate și până în zilele noastre, conceptul de democrație a făcut obiectul studiului amănunțit al filosofilor, politologilor, sociologilor etc. Întrebarea care a stat pe buzele tuturor a fost: „Ce este democrația?”. Democrația este un concept care, în principiu, sfidează definiția. Democrația este o formă de *perfecțiune morală*. Ea dimensionează atât organizarea și funcționarea puterii, pentru a o umaniza, cât și modul de viață al cetățenilor, pentru a-l modela.

De la democrația directă la cea semidirectă, la cea reprezentativă sau cea referendară¹, astăzi s-au avansat concepte precum *democrație colaborativă* sau *crowdcrație*² ori *democrație wiki*³.

Societatea omenească se află în fața unor noi provocări. Schimbările care se petrec cu o viteză uimitoare în viața noastră determină adaptarea din mers a indivizilor la tehnici și instrumente digitale, care le-au schimbat profund felul de a-și desfășura activitatea de a comunica, de a interrelaționa.

Tehnologia digitală modelează deja

*Ideea unei
democrații directe/online
pare să prindă din ce în ce
mai mult contur în rândurile
utilizatorilor Facebook
sau Twitter.*

¹ Așa cum evidențiază Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, Ed. Polirom. Iași, 1999, pp. 112-122.

² Expressia „inteligență artificială” a fost utilizată, pentru prima dată, în 1955, de John McCarthy de la Colegiul Dartmouth din New Hampshire, în cadrul unei propuneri de proiect de cercetare.

³ Jamie Suskind, *Politica viitorului. Tehnologia digitală și societatea*, Ed. Corint, București, 2019, p. 276.

comportamentul și emoțiile umane, care, la rândul lor, influențează angajamentul oamenilor față de autoritățile statale sau față de procesul democratic.

Inteligența Artificială (IA) este din ce în ce mai prezentă în procesul de guvernare.

Ne putem imagina astăzi democrația altfel decât cea în care poporul hotărăște direct (în cazul referendumului) sau prin reprezentanții săi asupra problemelor din societate?

Democrația viitorului, radical schimbată față de cea din Antichitate, va trebui să răspundă mult mai multor provocări.

În prezent, termenul de „Inteligență Artificială” (IA) se referă în general la sisteme informatice capabile să perceapă și să extragă date din mediul lor, iar apoi să utilizeze algoritmi statistici pentru a prelucra aceste date, în vederea obținerii unor rezultate care să corespundă unor obiective prestabilite. Algoritmii constau în reguli definite de oameni sau de computerul însuși, care „antrenează” algoritmul, analizând seturi uriașe de date și continuă să perfecționeze aceste reguli pe măsură ce primește date noi. Această metodă, cunoscută sub denumirea de „învățare automată” sau „învățare statistică”, este în prezent cea mai utilizată tehnică pentru aplicații complexe.

Linia de demarcație dintre tehnologia care ne *influențează* și cea care ne *manipulează* nu este întotdeauna foarte fină. Tehnologia digitală ne poate spori, dar și limita libertatea, în același timp. Prin programele utilizate, tehnologia digitală poate să ne reconfigureze obiecte pe care le avem, fără consimțământul și, de multe ori, chiar fără cunoștința noastră (sunt cunoscute situațiile în care Facebook a cenzurat anumite

mesaje ori când o aplicație a cules date despre viața noastră).

După cum a subliniat recent Raportul privind riscurile globale⁴ dezinformarea a devenit o amenințare majoră la adresa stabilității politice și a încrederii în instituții. Rețelele de socializare și media online sunt deosebit de vulnerabile la aceste manipulări, fiind concepute pentru a maximiza implicarea utilizatorilor prin prezentarea acestora cu conținut viral, susceptibil să-i intereseze, indiferent de veridicitatea acestuia. În acest context, dezinformarea a devenit o armă formidabilă pentru influențarea opiniei publice și perturbarea proceselor democratice.

Dezinformarea a fost folosită pentru a discreditat instituțiile democratice, a semăna neîncrederea în societate și a ataca oponenții politici. Rețelele de socializare au fost utilizate de grupuri extremiste pentru a trimite mesaje de ură și a incita la violență. Rețelele de socializare sunt, de asemenea, un instrument important al mișcărilor online (exemplu: *Occupy*, *Indignados*, *Primăvara Arabă*, *Gilets Jaunes*, *Mișcarea #REZIST*).

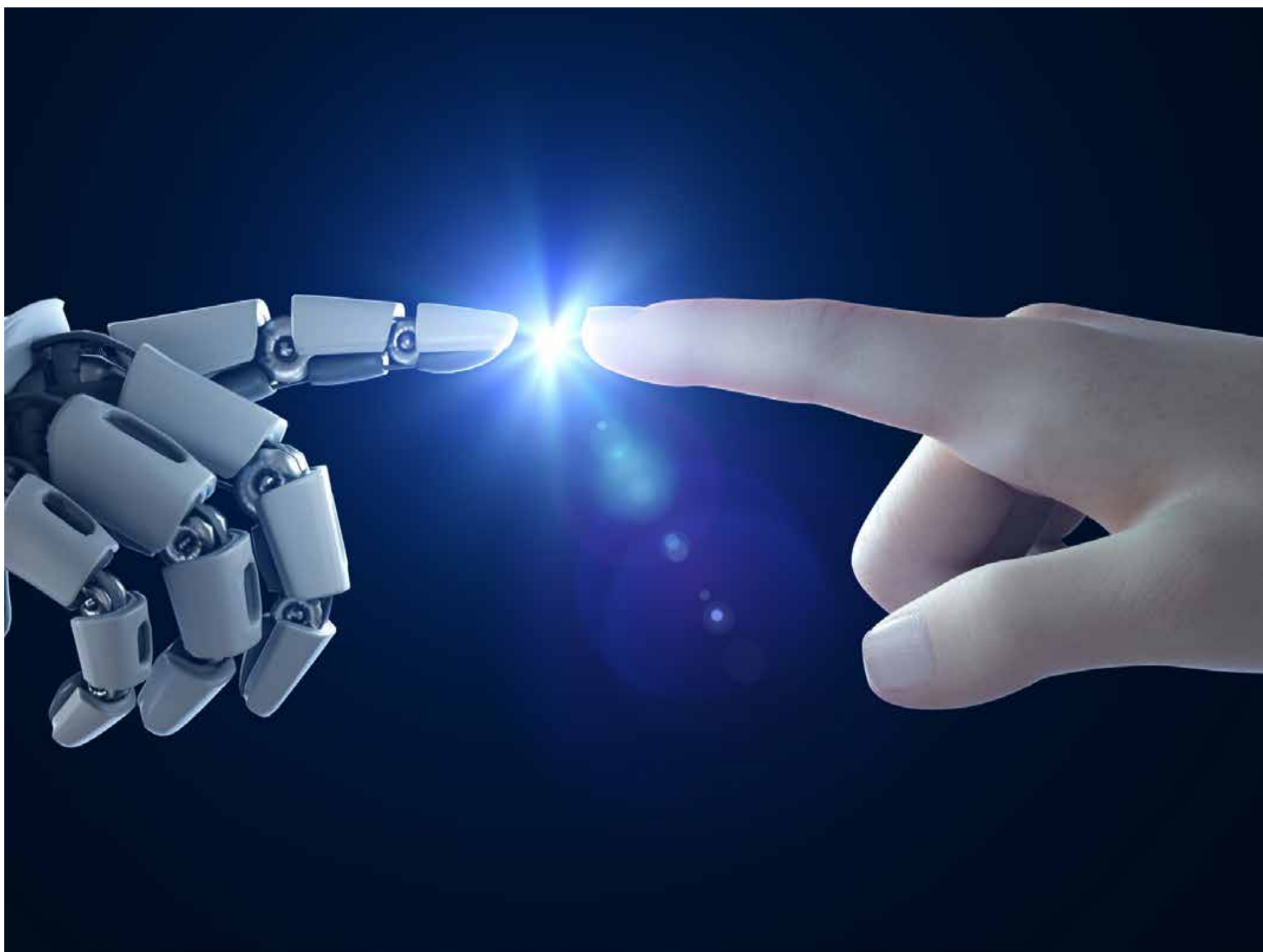
În mod special, procesele electorale au fost influențate de IA. În campaniile electorale din ultimii ani se folosesc numeroase instrumente online pentru organizarea evenimentelor, pentru propagarea programelor politice, pentru transmiterea mesajelor candidaților, pentru strângerea de fonduri, pentru analiza modului în care electoratul reacționează la diferite mesaje sau propuneri ale candidaților.

În ultima perioadă, partidele politice utilizează *big data* pentru a realiza profilul electorilor, pentru a putea să le moduleze comportamentul, mai ales cel politic, pentru a le anticipa intențiile de vot⁵.

⁴ A se vedea: Global Risks 2023 Report, 18 Th Edition - *Digital rights: privacy in peril*, pp. 42-45. Raportul este disponibil online: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf?_gl=1*y478bd*_up*MQ..&gclid=CjwK-CAjw4ZWkBhA4EiwAVJXwqfm1vUAisizOXWDYU-kPiguFYWiJPgHS9YNL_9xh1BS5NBN1-OKy-7GBoCYXAQAvD_BwE

⁵ Milioane de date personale ale utilizatorilor Facebook au fost colectate fără consimțământ de către firma Cambridge Analytica pentru a fi utilizate, în principal, pentru publicitate politică. Aceste date au fost folosite pentru a realiza profilul psihologic al utilizatorilor. Aplicația a purtat denumirea „*This Is Your Digital Life*” (Aceasta Este Viața Ta Digitală). Acest lucru a permis crearea unor reclame îndreptate cu precizie excepțională către alegătorul individual. Un alt exemplu îl constituie Nation Builder, care este un soft creat de o companie din SUA și care este folosit în mii de campanii electorale și de marketing din întreaga lume. El a fost utilizat de echipele de campanie ale lui Donald Trump în 2016, de cea a lui Emmanuel Macron în 2017 sau de echipa campaniei pro-Brexit în 2016. A fost folosit chiar de Parlamentul European, pentru a mobiliza lumea la vot în 2019, însă a creat controverse privind respectarea GDPR. Softul este un organizator de contacte, folosind cri-

Așa cum știm, libertatea din cele mai vechi timpuri a reprezentat esența democrației.

Montesquieu afirma: „Nu există niciun alt cuvânt care să fi primit înțelesuri mai diferite și care să fi frapat spiritele în atâtea moduri precum cel de *libertate*. Unii l-au perceput ca pe înlesnirea de a-l debarca pe acela căruia îi conferiseră o putere tiranică; alții, ca dreptul de a-l alege pe acela căruia trebuia să i se supună; alții încă l-au considerat dreptul de purta arme și de a exercita violența; iar alții l-au socotit privilegiul de a nu fi ocârmuiți decât de un compatriot sau de propriile legi.

(...) Este adevărat că în democrații, poporul pare să facă ce vrea; dar libertatea politică nu înseamnă nicidecum să faci ce vrei. Într-un stat, adică într-o societate unde există legi, libertatea nu poate însemna decât posibilitatea să faci ceea ce trebuie să vrei și nu a fi constrâns să faci ceea ce nu trebuie să vrei. (...) *Libertatea este de a face tot ceea ce permit legile*”⁶.

terii precum localizarea, interesele și preferințele de vot ale utilizatorilor care acceptă să dezvăluie astfel de informații sau care sunt deja publice în mediul online. Pentru o campanie electorală, este o unealtă foarte bună de a ști unde are bazele de susținători, dar și de a gestiona comunicarea cu ei, prin newslettere sau mesaje în masă.

⁶ Montesquieu, *Despre spiritul legilor, Cartea a XI-a, Capitolul al II-lea și Capitolul al III-lea*, Editura Antet, București, 2011, pp. 194-195.

Linia de demarcație dintre tehnologia care ne influențează și cea care ne manipulează nu este întotdeauna foarte fină. Tehnologia digitală ne poate spori, dar și limita libertatea, în același timp.

Întrebările pe care ni le punem sunt: *Cât de liberi mai suntem, astăzi, în luarea deciziilor? În ce măsură opțiunile noastre electorale se mai bazează pe o abordare reală, rațională? Cât de influențate de social media sunt opțiunile noastre de vot?*

Astăzi vorbim de utilizarea *boților*⁷ sau *troll-ilor* în campaniile electorale și mai puțin de dezbateri față în față, de contactul direct al alegătorilor cu candidații.

Pentru liderii politici, notorietatea este esențială, deoarece se convertește în câștig teritorial în spațiul virtual. Teritoriul oferit de mediul online nu se măsoară în kilometri pătrați, ci în numărul de indivizi câștigați ca audiență⁸.

Odată cu pătrunderea cât mai profundă a instrumentelor IA în procesul democratic, partidele nu mai sunt considerate ca fiind reprezentative pentru întreaga societate

⁷ Rolul lor este să provoace. Să vină cu un discurs foarte agresiv, pentru că emoțiile negative circulă foarte bine online. Circulă de șase ori mai repede decât emoțiile pozitive. Prin ei se provoacă și să întrețină un discurs steril. Orice ai spune să convingi omul, nu-l convingi, pentru că intenția lui nu e să fie convins, ci să întrețină o discuție aiurea care deviază de la alte subiecte.

⁸ A se vedea Gabriel Stoiciu, *Expansiunea social media și transformarea angajamentului civic*, „Revista română de sociologie”, Serie nouă, anul XXX, nr. 5-6, București, 2019, p. 385. Materialul este disponibil online: <https://www.revistadesociologie.ro/sites/default/files/04-gabriels.pdf>

sau chiar și pentru o parte a sa, iar liderii ajunși în diferite funcții, ca efect al realizării la un anumit moment al unei majorități de conjunctură, sunt etichetați drept ilegitiimi. Ideea unei *democrații directe/online* pare să prindă din ce în ce mai mult contur în rândurile utilizatorilor Facebook sau Twitter.

Pentru cei care cred în vox populi, întrebarea care se pune este:

„Cât de curând vom vorbi despre vox IA?” ■

“**Întrebările pe care ni le punem sunt: Cât de liberi mai suntem, astăzi, în luarea deciziilor? În ce măsură opțiunile noastre electorale se mai bazează pe o abordare reală, rațională? Cât de influențate de social media sunt opțiunile noastre de vot?**”

SUCCESIUNEA ASUPRA PATRIMONIULUI DIGITAL

Dr. ANA-MARIA CHELARU, notar public în cadrul Camerei notarilor publici București

De câțiva ani constatăm tot mai mult turnura pe care o ia societatea în toate domeniile ca urmare a așa-zisei digitalizări. Fie că vorbim despre Inteligență Artificială, cryptomonedă, blockchain, smart contracts, bunuri virtuale, metaverse, NFT sau despre rețele de socializare, creatori de conținut digital, stocare în cloud etc. constatăm că ne aflăm în fața unor noțiuni și instituții noi, ce interacționează inclusiv cu sfera dreptului, instituții interdisciplinare, fiind necesară, din nou, o adaptare a normelor de drept la situațiile sociale actuale.

Problemele și întrebările care au început să apară în practică și în literatura de specialitate în această fază încă incipientă în domeniu, sunt multiple. Astfel, se pun întrebări asupra naturii și caracterului bunurilor digitale: sunt ele bunuri cu caracter personal, patrimonial sau mixt? Care dintre aceste bunuri pot forma obiectul unui patrimoniu succesoral și care dintre ele nu se pot transmite? Aceste bunuri pot fi transmise în caz de deces prin testament, în temeiul legii, sau în ce altă modalitate?

Așadar, întrebarea firească pe care trebuie să ne-o adresăm este ce se întâmplă cu bunurile/activele digitale în momentul decesului unei persoane?¹ Această întrebare naște o serie de discuții juridice ce se întind și în sfera unor alte materii destul de tehnice și care nu se încadrează în conceptele dreptului succesoral tradițional, noțiuni cum ar fi: dreptul de proprietate asupra unui bun digital, protecția datelor cu caracter personal, accesul la utilizatorul și parola unei persoane, întinderea atribuțiilor executorilor testamentari și a administratorilor de averi etc.

Dacă suntem în situația sau discutăm despre o eventuală succesiune a bunurilor digitale, ajungem la o serie de alte întrebări, cum ar fi: se poate transmite bunul digital în sine la moștenitori, sau se va transmite doar accesul la acest bun (dreptul de a-l accesa)? Este aplicabilă instituția testamentului în această situație? Dacă da, ce fel de testament, în ce modalitate se va întocmi și sub ce formă se va pune în practică ulterior? Există și alte mijloace de transmitere a bunurilor digitale? Având în vedere că unele bunuri pot avea o valoare mare economică, iar altele pot avea valoare doar sentimentală, poate formatul digital al bunului să facă o diferență în masa succesorală și în ceea ce privește evaluarea, partajarea sau distribuția moștenirii?²

O altă problemă deosebit de serioasă care se ridică este locația bunurilor digitale. Aceste

“**Conținut digital înseamnă acele date care sunt produse și livrate în formă digitală, cum sunt programele de calculator, aplicațiile, jocurile, muzica, înregistrările video sau textele, indiferent dacă sunt accesate prin descărcare sau prin flux continuu, de pe un suport material sau prin orice alte mijloace.**”

bunuri digitale pot fi situate într-o multitudine de locuri virtuale sau pot fi gestionate de diferiți furnizori care sunt parte a unor companii multinaționale, situații care pot duce în practică la crearea unor probleme complexe multi-jurisdicționale. Totodată punctul de legătură al teritoriului în care defunctul își avea ultima reședință poate deveni irelevant, dacă există o clauză expresă în contractul de termeni și condiții încheiat cu furnizorul de servicii digitale care prevede că se aplică legea altui stat, situație în care accesul la bunurile digitale după deces va fi guvernat de acest contract încheiat cu furnizorul³.

În literatura de specialitate nu există o definiție uniformă a termenului de bun digital, astfel încât în decursul timpului s-a încercat o serie de definiții, având ca bază reglementarea normativă care a început să apară în unele state. Noțiunea de bun digital este însă definită și înțelesă uneori diferit în normele din diverse state, sau, de cele mai multe ori această noțiune nu apare definită deloc⁴.

Dar de fapt, ce sunt aceste bunuri digitale?

La o simplă căutare pe internet regăsim următoarea definiție: „Bunurile digitale sau bunurile electronice sunt bunuri necorporale care există în formă digitală. Exemplele pot fi: mass-media digitală, cărți electronice, muzică descărcată, radio, televiziune pe internet și streaming media; fonturi, logo-uri, fotografii și grafică; abonamente digitale; reclame

online, bilete electronice; cazino online, je-toane; instrumente financiare tranzacționate electronic, software descărcabil, aplicații pentru mobil; aplicații și date stocate virtual (în cloud), jocuri online; bunuri virtuale utilizate în cadrul economiei virtuale de jocuri și comunități online; registre de lucru; foi de lucru; cursors online; webinarii, tutoriale video, postări pe blog; carduri; tipare; teme pentru site-uri web; șabloane.⁵

Vedem că într-o opinie, „produsele digitale reprezintă acele bunuri cu o «materialitate» exclusiv numerică, exprimată în formă binară. Spre pildă, informațiile stocate pe internet, fotografiile, informațiile referitoare la un cont, fișierele video, documentele electronice, diversele produse software, e-mailurile sau aplicațiile digitale, toate reprezintă exemple de bunuri digitale. Practic, acestea includ orice informație stocată în formă electronică. Într-o definiție în extenso, le-am putea califica drept acele informații stocate într-un mediu necorporal, pe un calculator sau un dispozitiv cu o tehnologie similară. Aceste informații sunt, apoi, accesate prin intermediul unui dispozitiv («device») corporal, precum un calculator, un hard drive, un telefon inteligent sau un server al unui terț»⁶.

În România, la ora actuală, nu există o reglementare sau o definiție expresă a acestei noțiuni, însă putem regăsi o serie de definiții date în acest domeniu, printre care și cea a bunului digital, în Ordonanțele de Urgență

³ Conway, H., & Grattan, S., Op. Cit.

⁴ Fras Mariusz, Succession of digital goods : a comparative legal study. “Review of European and Comparative Law” (Vol. 47, iss. 4, (2021), s. 67-81), doi 10.31743/recl.12859 - https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/23380/1/Fras_Succession_of_digital_goods.pdf

⁵ https://wikicro.icu/wiki/Digital_goods

⁶ A. Verșeș-Olteanu: Considerații privind regimul juridic aplicabil bunurilor digitale - <https://lege5.ro/gratuit/gm2danzzhe3a/consideratii-privind-regimul-juridic-aplicabil-bunurilor-digitale#N2>

¹ Conway, H., & Grattan, S. (2017). The ‘New’ New Property: Dealing with Digital Assets on Death. In H. Conway, & R. Hickey (Eds.), Modern Studies in Property Law, Volum 9 (1st ed., pp. 99-115). Hart Publishing, Oxford. - https://pureadmin.qub.ac.uk/ws/portalfiles/portalf/137420014/Digital_Assets_Grattan_and_Conway_final_.pdf

² <https://buletinulnotarilor.ro/sucesiunea-mortis-causa-in-patrimoniul-digital/>

intrate în vigoare la sfârșitul anului 2021: OUG nr. 140/2021 privind anumite aspecte referitoare la contractele de vânzare de bunuri⁷ și OUG nr. 141/2021 privind anumite aspecte referitoare la contractele de furnizare de conținut digital și de servicii digitale⁸, prin care România a transpus Directiva nr. 770/2019 privind anumite aspecte referitoare la contractele de furnizare de conținut digital și de servicii digitale și Directiva nr. 771/2019 privind anumite aspecte referitoare la contractele de vânzare de bunuri.

În înțelesul acestor acte normative, bunul cu elemente digitale este „orice obiect corporal mobil care încorporează un conținut digital sau un serviciu digital sau este interconectat cu acestea, astfel încât, în absența respectivului conținut digital sau serviciu digital, bunul nu și-ar putea îndeplini funcțiile”⁹.

Unii autori¹⁰ sunt de părere că, pentru o mai bună înțelegere și aplicabilitate practică, trebuie făcută o diferență între conceptul de bun digital și conceptul de conținut digital. Acesta din urmă are un spectru mult mai restrâns. Conform Considerentului nr. 19 din Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului, „Conținut digital înseamnă acele date care sunt produse și livrate în formă digitală, cum sunt programele de calculator, aplicațiile, jocurile, muzica, înregistrările video sau textele, indiferent dacă sunt accesate prin descărcare sau prin flux continuu, de pe un suport material sau prin orice alte mijloace. Contractele de livrare a conținutului digital ar trebui incluse în sfera de aplicare a prezentei directive. Dacă un conținut digital este livrat pe un suport material, cum sunt CD-urile sau DVD-urile, acesta ar trebui considerat drept un bun, în sensul prezentei directive”.

Cu o definiție similară, Codul Civil al Republicii Moldova a reglementat în anul 2019, în art. 477 noțiunile de bun digital și conținut digital astfel: „(1) Conținut digital se consideră datele produse și livrate în formă digitală, cum sunt programele de calculator, aplicațiile, jocurile, muzica, înregistrările video sau textele, indiferent dacă sunt accesate prin descărcare sau prin flux continuu, de pe un suport material sau prin orice alte mijloace. (2) Dacă un conținut digital este livrat pe un suport material, cum sunt CD-urile sau DVD-urile, lui i se aplică dispozițiile privind bunurile corporale. (3) Bun digital al unei persoane se consideră: a) conținutul digital la care ea are dreptul; b) contul la o poștă electronică, la o rețea sau alt cont online, la care ea are dreptul. (4) Custodele bunului digital este profesionistul care oferă acces, menține, procesează, primește sau păstrează bunul digital al unei alte persoane (utilizator), conform contractului dintre custode și utilizator”.

Referitor la succesiunea asupra unui patrimoniu digital, așa cum menționam anterior, pentru a încerca să răspundem la întrebarea dacă un bun digital se poate transmite sau

Tendința actuală majoritară este de a se atrage atenția asupra importanței pe care o are planificarea destinației bunurilor digitale după trecerea în neființă a unei persoane. Acest domeniu este deosebit de complex iar în acest moment există foarte puține reglementări și cunoștințe cu privire la acesta.

nu prin moștenire, trebuie să vedem mai întâi dacă acesta poate face parte sau nu din patrimoniul succesoral. După cum știm, moștenirea reprezintă transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă.

Noțiunea de patrimoniu succesoral reprezintă în dreptul român „ansamblul drepturilor și obligațiilor patrimoniale ce au aparținut defunctului și care formează obiectul dreptului de moștenire al succesorilor săi. Drepturile personale nepatrimoniale ale defunctului încetează la momentul morții celui care lasă moștenirea. Activul moștenirii este format din drepturile care formează patrimoniul succesoral, iar pasivul este format din obligațiile pe care le avea cel ce lasă moștenirea”¹¹.

În această situație, pentru a afla care dintre bunurile digitale pot face parte din patrimoniul unui defunct trebuie avută în vedere natura juridică a acestor bunuri digitale.

În literatură au început să se contureze o serie de clasificări, printre care amintim:

După originea lor, bunurile digitale se pot clasifica în¹²:

Bunuri generate sau stocate de către utilizator, cum ar fi e-mailuri, postări, fișiere în cloud;

Bunuri oferite utilizatorului de către custode (administrator, furnizor de servicii), ca parte a unui serviciu bazat pe acordarea unei licențe, gratuit sau contra cost, permanent sau pentru o perioadă limitată: video pe baza de flux de date (streaming), aplicații de editare video, design, alte programe de computer.

O combinație a acestora.

După criteriul drepturilor care aparțin utilizatorului (sau defunctului):

Drepturi de autor asupra conținutului digital creat de către utilizator, (o poză sau un text publicat, un film pe YouTube, o teză de licență stocată în drive), cu condiția ca ele să îndeplinească prevederile legii, în sensul de a

fi opere originale sau opere derivate, protejate de legea drepturilor de autor.

Drepturi de creație rezultate din încheierea contractelor cu furnizorul, cum ar fi licența pentru a viziona filme, dreptul de a menține și exploata un website înregistrat de utilizator.

Conținut digital la care utilizatorul nu avea niciun drept, dar avea acces pentru că era stocat pe dispozitivele proprii sau în cloud.

O altă clasificare conturată¹³ (care este preferată în literatură și care se consideră până acum că ar reprezenta cel mai bun criteriu de clasificare al acestei categorii de bunuri) este dată de natura patrimonială a acestor bunuri: sunt datele digitale drepturi personale, sunt active cu o valoare economică sau au o natură mixtă?

Părerea majoritară, la care achiesăm, este că acestea ar avea o natură mixtă, ele fiind împărțite astfel:

Bunuri cu conținut patrimonial - monedele virtuale/cryptomonedele, cum ar fi bitcoin-ul, milele aeriene sau programele de loialitate, chiar și datele personale care sunt susceptibile de evaluare economică, astfel cum sunt unele conturi de socializare.

Bunurile fără o valoare patrimonială - cele legate de identitatea digitală, fotografiile, semnături electronice, informații personale digitale. Pe de altă parte însă, unele conversații, postări, fotografii care au caracter de date personale și care, datorită dinamicii rețelelor sociale sau unor anumite situații speciale, pot avea la un moment dat un interes economic, pot deveni bunuri patrimoniale.

Bunurile mixte cum sunt informațiile confidențiale asupra unui proces industrial, rezultatele unei investigații jurnalistice sau documente cifrate cu valoare economică.

⁷ Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 1245 din 30 decembrie 2021.

⁸ Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 1248 din 30 decembrie 2021.

⁹ Art. 2 alin. 2 din OUG 140/2021 și art. 2 alin. 1 din OUG 141/2021.

¹⁰ Frasz Mariusz, op. cit.

¹¹ <https://legeaz.net/dictionar-juridic/patrimoniu-succesoral>

¹² Octavian Cazac, O problemă emergentă în dreptul succesoral: situația bunurilor digitale, Revista Română de drept privat, 02/2022, pp 419-421.

¹³ Doris Ghilardi & Jorge Nunes da Rosa Filho – Succession of Digital Rights in Brazil: In search of Appropriate Legal Treatment – Global Journal of Human-Social Science: A Arts & Humanities – Psychology – vol 22, issue 4, Version 1.0, Year 2022, https://globaljournals.org/GJHSS_Volume22/1-Succession-of-Digital.pdf

> 19

Totodată, conceptul de proprietate digitală include conturi sau conținut de pe rețea, găzduite pe un computer, server sau în cloud. Astfel de bunuri digitale pot fi conturi de e-mail, conturi bancare, jocuri, opinii pe bloguri, fotografii, comentarii pe rețele sociale, muzică sau cărți, atât timp cât sunt digitale.

Astfel, este necesară analizarea posibilității includerii bunurilor digitale în clasificarea tradițională a bunurilor, din acest punct de vedere unii autori împărțindu-le în bunuri tangibile și bunuri intangibile. Conform definiției clasice, bunurile tangibile sunt cele care pot fi palpate sau există material, iar bunurile intangibile sunt cele care au o existență abstractă, dar au valoare economică. Totuși, atunci când vorbim de bunuri digitale constatăm că pot exista și bunuri intangibile care nu au întotdeauna valoare economică. În această situație bunurile digitale vor fi bunuri tangibile sau intangibile?

Abordând subiectul planificării succesiunii asupra bunurilor digitale, în literatură și practică începe să se contureze o serie de linii principale.

Tendința actuală majoritară este de a se atrage atenția asupra importanței pe care o are planificarea destinației bunurilor digitale după trecerea în neființă a unei persoane. Acest domeniu este deosebit de complex iar în acest moment există foarte puține reglementări și cunoștințe cu privire la acesta. Într-o serie de state (cu precădere Statele Unite ale Americii) practicienii dreptului, mai ales avocații, au început să se specializeze în aceste noi materii. Astfel, în opinia acestora, testatorul ar trebui sfătuit ca atunci când își va face testamentul, acesta din urmă să cuprindă o listă a bunurilor sale digitale și a datelor online pe care le deține astfel încât executorii testamentari sau moștenitorii să aibă informații cât mai complete cu privire la bunurile digitale cuprinse în patrimoniul succesoral și să poată lua măsurile necesare de a închide sau a transfera conturile sau bunurile digitale¹⁴.

Problema transferului bunurilor digitale prin succesiune ar trebui văzută din două puncte de vedere:

Pe de-o parte există persoana, testatorul, care dorește să știe ce se întâmplă cu bunurile sale digitale pentru momentul trecerii în neființă. Ce se va întâmpla cu pozele sale, cu muzica descărcată, cu cărțile electronice, cu eventualele drepturi de autor asupra anumitor bunuri, lucrări sau, mai nou, asupra bunurilor nefungibile electronice (NFT), cu monedele virtuale, cu e-mailurile, conversațiile și alte informații care se află pe conturile de socializare cum ar fi Facebook sau Instagram, toate aflate doar în format electronic. Aici își regăsesc importanța specialiștii dreptului, care ar trebui să ofere consultații, sfaturi și totodată să ajute la întocmirea testamentelor sau a actelor de ultimă voință a persoanelor care doresc să știe cum să procedeze în astfel de situații.

Pe de altă parte, această problemă trebuie văzută și prin prisma membrilor familiei defunctului, care, se vor afla în imposibilitatea accesării sau dobândirii bunurilor care au o valoare sentimentală pentru familie. În condițiile în care în ultima perioadă bunurile digitale au luat din ce în ce mai mult locul bunurilor fizice (fotografii, scrisori, discuții), faptul că moștenitorii nu ar putea avea acces la

Un aspect ce intervine substanțial în acest domeniu și care influențează patrimoniul digital, respectiv transmiterea la moștenitori a acestor bunuri, îl reprezintă contractul încheiat cu furnizorul de servicii digitale.

amintirile digitale sau nu le-ar putea moșteni, ar putea deveni frustrant și supărător.

Un aspect ce intervine substanțial în acest domeniu și care influențează patrimoniul digital, respectiv transmiterea la moștenitori a acestor bunuri, îl reprezintă contractul încheiat cu furnizorul de servicii digitale (custodele), sau, cu alte cuvinte, termenii contractuali acceptați atunci când se creează un cont de utilizator sau când se utilizează un serviciu digital. De fiecare dată când o persoană dorește să folosească un serviciu pe internet, pentru a obține accesul la acel serviciu trebuie să accepte o serie de termeni și condiții oferite de furnizorul de servicii (custode), care nu sunt negociabili. Aceste condiții generale, constând în termeni prestabiliți, de cele mai multe ori sunt doar acceptate de către utilizator, fără a fi citite, iar sub această privință scopul și validitatea acestui consimțământ sunt puse sub semnul întrebării.

În baza acestui contract, utilizatorul folosind serviciile oferite de furnizor, poate genera un bun digital, în sensul unui bun distinct asupra căruia se exercită un drept de proprietate și care poate fi transferat, având un drept de dispoziție asupra sa, sau poate fi în situația unui contract bazat pe o licență care are o anumită perioadă de valabilitate.

Fiecare furnizor de servicii își stabilește propriile condiții atunci când vine vorba de soarta contului individual și a bunurilor după decesul utilizatorului¹⁵. De exemplu, în

termenii și condițiile rețelei de socializare Facebook, precum și a celei de YouTube, este prevăzut faptul că utilizatorul deține dreptul de proprietate asupra conținutului pe care îl creează și îl distribuie, astfel încât nicio clauză conținută de contractul cu privire la termenii și condițiile generale încheiate cu furnizorul acestor servicii nu va diminua drepturile de dispoziție pe care utilizatorul le are asupra conținutului.

Totodată, datorită situațiilor apărute în practică, multe din aceste rețele de socializare au în prezent prevăzută posibilitatea alegerii de către utilizator, din timpul vieții sale, a sortii contului său după deces, respectiv a ștergerii datelor sau a transformării acestuia într-un cont memorial.

În Franța a fost adoptată Legea nr. 1321/2016 pentru o republică digitală¹⁶, care permite oricărei persoane să exercite dreptul de a conserva, șterge sau a comunica datele sale personale și totodată, prevede posibilitatea numirii unui executor, a unei anumite persoane care să îndeplinească anumite instrucțiuni date pentru momentul decesului său. Dacă defunctul nu a numit o asemenea persoană, acest drept revine moștenitorilor.

În baza acestui act normativ, este permisă posibilitatea întocmirii unui testament care să conțină instrucțiuni asupra datelor personale ale utilizatorului. Însă pentru ca un astfel de testament să fie aplicabil, mai întâi va trebui

¹⁴ Conway, H., & Grattan, S., Op. Cit.

¹⁵ Conway, H., & Grattan, S., Op. Cit.

¹⁶ <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORF-TEXT000033202746/>

consultat contractul (termenii și condițiile generale) încheiat cu custodele (furnizorul) pentru a vedea dacă acestea prevalează sau nu unui testament.

Unii autori¹⁷ se referă sub această privință la o anumită ordine în prioritizarea aplicării dispozițiilor, o ordine ce se va aplica în cascadă, pentru ca datele digitale să poată fi moștenite și pe care o considerăm ca având o mare însemnătate practică:

În primul rând ar trebui respectată voința exprimată direct de către utilizator în timpul vieții sale prin mijloacele puse la dispoziție de furnizorii de servicii digitale (alegerea ștergerii datelor sale sau transformarea contului într-unul memorial).

Dacă acest instrument nu a fost utilizat, ar trebui respectată voința defunctului conținută într-un testament sau alte forme autorizate.

În ultimă fază, în lipsa testamentului, vor deveni aplicabile dispozițiile cuprinse în termenii și condițiile generale încheiate cu providerul serviciului respectiv.

Aceiași autori precizează că în Spania a fost expres reglementat¹⁸ dreptul la moștenirea digitală, aceasta cuprinzând conturile și conținutul digital aflat pe rețelele de socializare.

Astfel, moștenitorul, soțul supraviețuitor sau partenerul, are dreptul legitim de a decide destinul conținutului digital aparținând defunctului, cum ar fi ștergerea conturilor sau modificarea lor, dacă nu există nicio dispoziție testamentară contrară sau vreo altă lege prohibitivă de stat. Utilizatorul are posibilitatea de a interzice accesul moștenitorilor, sau le poate da acordul pentru a urma anumite instrucțiuni, pentru a solicita platformei de servicii digitale să șteargă contul său, să șteargă un anumit conținut, sau să îi oprească utilizarea. În acest sens, fiecare stat din Spania trebuie să își stabilească propriul set de reguli¹⁹.

În practica judiciară s-au dat deja o serie de soluții, cea mai notabilă fiind Hotărârea

¹⁷ Doris Ghilardi & Jorge Nunes da Rosa Filho, Op. Cit, p 7

¹⁸ Legea organica nr. 3/2018 pentru Protecția datelor și garantarea drepturilor digitale (LO-PDGGD), <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2018-16673>

¹⁹ Doris Ghilardi & Jorge Nunes da Rosa Filho, Idem.

Curții Federale de Justiție din Germania din data de 12.07.2018, care servește acum ca referință pentru interpretarea și aplicarea termenilor specifici la nivel european. În speță, este vorba de o cauză intentată de părinții unei fete de 15 ani care s-a sinucis. Părinții au cerut în instanță dreptul de a accesa contul acesteia de Facebook pentru clarificarea circumstanțelor morții ei, respectiv pentru a căuta dovezi dacă a fost vorba de un suicid sau dacă a fost vorba de un accident (a murit în stația de metrou). Administratorul portalului Facebook a refuzat accesul moștenitorilor la contul persoanei decedate, bocând contul și schimbându-i destinația în cont memorial. Astfel moștenitorii nu au mai putut avea acces la cont folosind datele de acces ale fiicei lor din timpul vieții. După transformarea contului într-unul memorial, părinții, ca unici moștenitori, nu au mai avut acces la întreg conținutul contului, ci doar la conversațiile în care erau ei înșiși parte. Datorită acestui lucru, moștenitorii au intentat o solicitare împotriva administratorului serviciului de socializare pentru a li se acorda acces deplin la cont și la datele stocate în acest cont, incluzând conținutul conversațiilor înregistrate. Administratorul s-a apărat susținând că este necesar să protejeze datele personale ale utilizatorului inițial, secretul corespondenței precum și protecția datelor cu caracter personal ale celorlalți utilizatori ca parteneri de comunicare.

În primă fază instanța din Berlin a acordat accesul, dar compania Facebook a obținut în apel o întoarcere a sentinței, Curtea germană argumentând că accesul la contul fetei ar reprezenta o violare a dreptului la viața privată și a confidențialității comunicațiilor cu interlocutorii. Totuși a recunoscut că drepturile și obligațiile derivate din încheierea unui contract, așa cum este cel cu Facebook, sunt de principiu transferabile prin succesiune. La un nou apel intentat de părinții fetei, Curtea le-a dat apelanților dreptul de a avea acces la cont, motivând că fiind moștenitorii legali moștenirea digitală face parte, respectiv face obiectul regimului general aplicabil succesiunii.

Constatăm, din cele expuse anterior, că bunurile digitale sunt o nouă creație de bunuri, care depășesc noțiunile cunoscute de

“ Fie că vorbim despre *Inteligență Artificială, cryptomonede, blockchain, smart contracts, bunuri virtuale, metaverse, NFT sau despre rețele de socializare, creatori de conținut digital, stocare în cloud etc. constatăm că ne aflăm în fața unor noțiuni și instituții noi, ce interacționează inclusiv cu sfera dreptului, instituții interdisciplinare, fiind necesară, din nou, o adaptare a normelor de drept la situațiile sociale actuale.* ”

Bunurile digitale sunt o nouă creație de bunuri, care depășesc noțiunile cunoscute de noi până acum, trecând barierele între tangibil și intangibil, între dreptul de proprietate, succesiune, proprietate intelectuală, contracte și dreptul la viața privată.

noi până acum, trecând barierele între tangibil și intangibil, între dreptul de proprietate, succesiune, proprietate intelectuală, contracte și dreptul la viața privată. Ele reprezintă un nou gen de proprietate care necesită schimbări legislative pe măsură.

Ne aflăm în fața unui teritoriu vast și ne-familiar, care, în lipsa unei legiferări cât mai rapide, va provoca un haos legislativ, din cauza faptului că aceste noțiuni ridică probleme tehnice serioase, precum și faptului că deja în această eră, din ce în ce mai multe persoane care trec în neființă posedă bunuri digitale. Lipsa legiferării va duce la conflicte majore între moștenitori, posibili moștenitori sau furnizori de servicii digitale, care își bazează activitatea și soluțiile propuse pe dispozițiile normative aplicabile în țara domiciliului sau a sediului lor social, care nu corespunde de cele mai multe ori cu regimul legislativ aplicabil ultimei reședințe a utilizatorilor de servicii²⁰.

De aceea, este foarte important ca fiecare dintre noi să ne cunoaștem și să ne folosim dreptul de a decide destinația datelor noastre digitale: a fotografiilor, a contului de e-mail, a conversațiilor pe WhatsApp, a conturilor profesionale, a conturilor de socializare, sau a altor bunuri digitale pe care le deținem.

Dreptul, în general, precum și dreptul succesoral în particular vor trebui să se adapteze și să depășească și aceste noi bariere, făcându-se ajustările necesare pentru ca toate părțile implicate, deținătorii de conturi, dar și familiile lor să se adapteze turnurii societății la digitalizare.

A adus speranța că reglementarea poate rămâne coerentă, în echilibru și înțelepciune. Rândurile așternute sunt simple frământări, în „forum” interior al iubitorului de drept și al pasionatului de drept internațional privat. Creionăm scenarii - dar e prematur să le aplicăm, anticipăm - dar nu punem sigilii, pe noianul posibilităților.

Sub cupola timpului juridic *suntem trecători*. Dacă astăzi suferim vântul schimbărilor, este o soartă asumată. Nu suntem martorii schimbării. Suntem artizanii paginilor de istorie, în viața privată internațională. Să lucrăm cu generozitate, pentru ca Următorii să nu resimtă zbuciumul din culisele legiferărilor ori să le poată primi, cu argumentele pe care acum le șlefuiim. Să cultivăm speranța echilibrului, dincolo de ego și de deșertăciunea gloriei de moment. Fără trecut nu există prezent, iar „*de lege ferenda*” curge natural din actualitatea legii aplicate și trăite. ■

²⁰ Mariusz Fras – Succession of Digital Goods, a comparative legal study – Review of European and Comparative Law Volume XLVII, Year 2021, Issue 4, pp67-81.

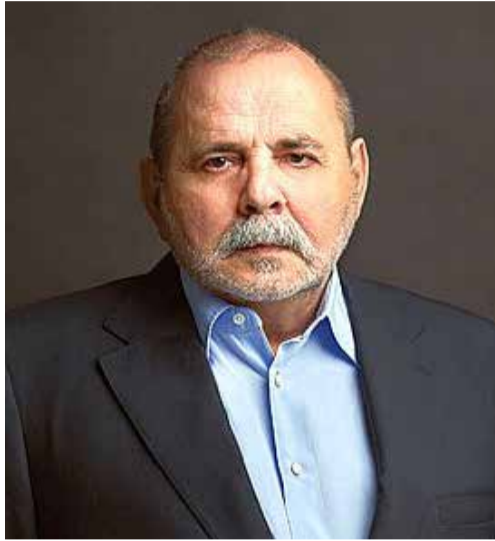
PRIN PARADIS

Prof. univ. dr., av. VALENTIN CONSTANTIN

Am plecat de la o idee care mă urmărește de un timp și care s-a dovedit până acum prea complicată pentru mine: ideea că talentul de cititor ar putea fi la fel de rar și de important ca și talentul de scriitor. Că, de fapt, scriitorii cărora li se reproșează lipsa de inteligență sunt lipsiți de talentul de cititor. Un talent destul de bine ascuns. Se observă la un moment dat că cineva nu și-a găsit locul în orchestră. Probabil că talentul de cititor e cel care te conduce la scaunul gol care aștepta. Nu sunt totuși, repet, pregătit să vorbesc serios despre absența lui, nici ca o explicație, nici ca o consecință. Îi spuneam cuiva că pentru a putea vorbi un scriitor defunct numai de bine ar trebui să-i pot vedea inventarul bibliotecii, dacă există. Inventarul și atât.

În ultimii ani am petrecut mai mult timp înconjurat de cărțile mele. Parcă ar începe să-mi fie frică să nu le pierd. Această bibliotecă nu are la vedere niciun principiu de organizare. Mai există în ea primele cărți care proveneau din familie: *De Bello Gallico* și *Stelele din Eger*. Ele au reprezentat începutul carierei mele de cititor și au beneficiat de lecturi repetate. În copilărie nu m-am dat în vânt după povești și nici nu am avut niciodată în casă cărți de povești, așa că am trecut direct la romane. În mod explicabil, dar îmi place să trec explicația sub tăcere, nu-mi plăceau deloc nuvelele.

Așa cum probabil știți sau vă închipuiți, principiul aparent de organizare al tuturor bibliotecilor private era aglomerarea, expresia unei credințe sănătoase în virtuțile cantității. Însă formarea intelectuală a unei persoane care nu și-a deschis ochii în mijlocul unei vaste bibliotecii nu se poate baza doar pe biblioteca sa privată. Am fost și eu, ca toată lumea din vremea mea, un client al bibliotecilor publice, destul de răspândite în comunism. Pentru că regula limitării unei operațiuni de împrumut la 3 cărți risca să mă lase descoperit la sfârșit de săptămână, eram înscris, în afara celor două biblioteci orașenești, pentru copii și pentru adulți, și la câteva biblioteci ale întreprinderilor socialiste. Așa a apărut și elementul imoral al bibliotecii mele. Volumele plătite de mama cu prețul întreit care reprezenta sancțiunea pentru „cărțile pierdute”. Primele prietenii, care întâmplător s-au dovedit a fi rezistente în timp, aveau în centrul lor cărți și admirații partajate pentru autorii lor. Dintre cărțile citite cu voce tare în adolescență și în prima tinerețe, îmi amintesc *Caietele* lui Camus, două eseuri ale lui Martinez Estrada, *Cuțitul și Tangoul*, *Douăsprezece scaune*, o scrisoare a lui Caragiale sau *Mantaua* lui Gogol. Interesant, în tinerețe mi-au plăcut mai mulți poeți autohtoni pe care azi i-aș considera lipsiți de inteligență artistică, dar pe care atunci îi recitam cu plăcere împreună cu un prieten. În timp,

“*Schimbarea locuinței și zugrăvitul sunt pentru majoritatea posesorilor de cărți revoluții domestice conservatoare. După dispariția turbulențelor pe care le-au provocat, cărțile se întorc la locurile cunoscute. Eventual câștigă puțin confort prin adăugarea unor rafturi noi sau prin apariția unor soluții de amenajări interioare.*”

mi-am construit convingerea că românul e născut oricând, moralist, critic literar, orator, numai poet nu. Poeții pe care îi recitesc astăzi i-am descoperit foarte târziu, mai întâi în traduceri, mai târziu - sub acoperișul lor natural.

În comunism, cărțile bune pe care le doream, uneori cu o intensitate incredibilă astăzi, erau anunțate cu mult timp înainte de apariție și dispăreau rapid din librării. În ultimii ani ai comunismului, în marea criză a consumului, lucrurile se complicaseră, pentru că librării ingenioși construiau pachete de cărți amestecând cărțile bune cu cele nevandabile. În fine, nu aveam un fond stabil de achiziții și făceam cu greu față pasiunilor și intereselor mele culturale. Ca să pot amâna achizițiile, am inventat o tehnică de a ascunde în librărie cărțile pe care le doream. Le strecuram în spatele cărților cu rulaj minim.

Probabilitatea de a le găsi după câteva săptămâni sau luni era destul de mare. Așadar, biblioteca mea personală era o construcție incrementală, în linii mari licită, însă reprezenta un procent destul de mic din lecturile mele. Lecturile erau alimentate, așa cum spuneam, de alte biblioteci și de împrumuturi. Apăruseră cărțile aduse din Occident, subversive cum era *O zi din viața lui Ivan Denisovici* sau cărți a căror traducere era doar improbabilă. Îmi amintesc că am avut în mână, pentru două zile, *Omul fără însușiri* al lui Musil. Vă dați seama, am răsfoit-o din toate puterile.

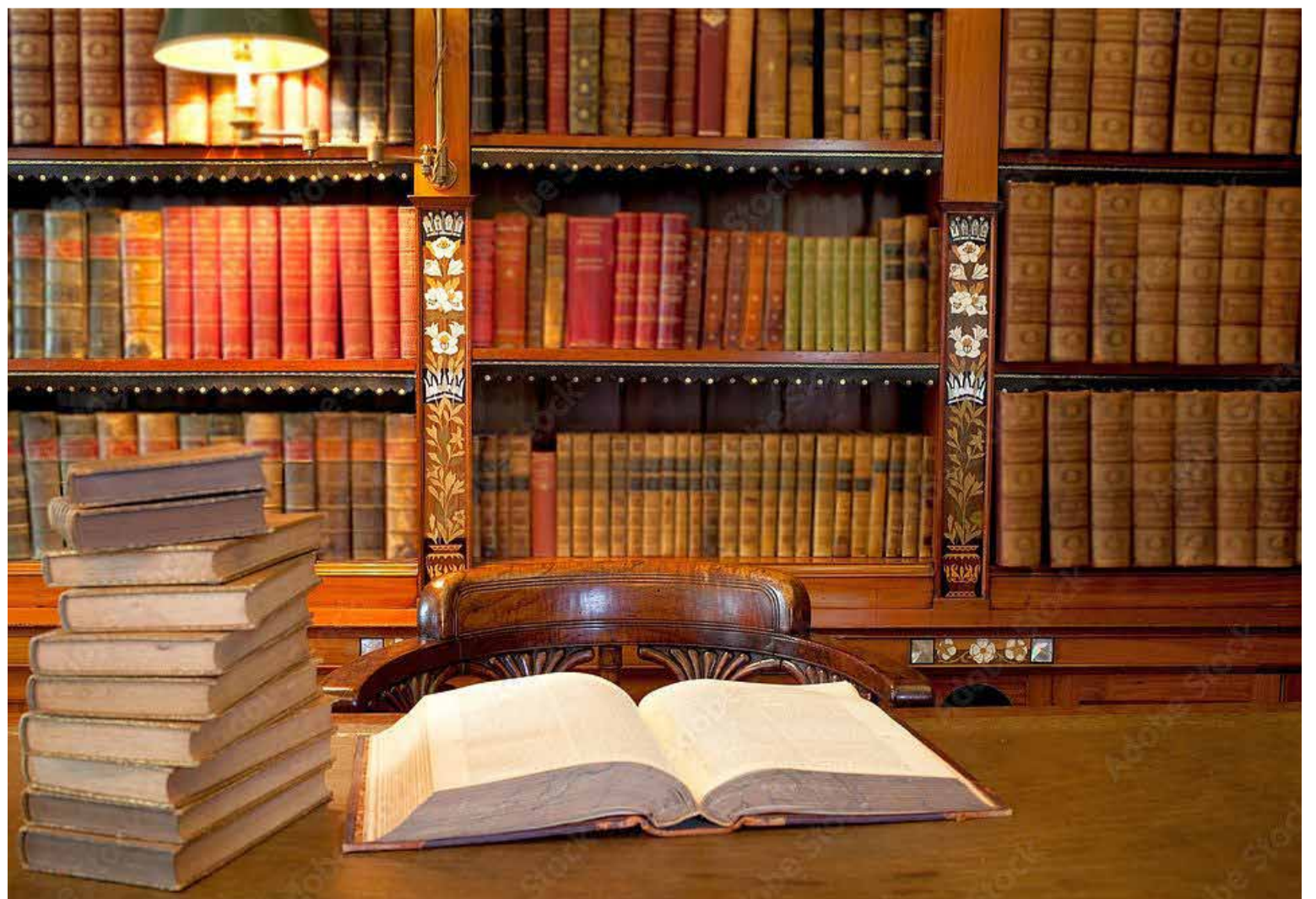
Au existat în tinerețe câteva biblioteci private pe care le consideram standardul

care trebuia atins. Mai întâi biblioteca unui profesor din liceu, care cuprindea, printre altele, foarte multe titluri din colecția *Idées de la Gallimard*. Apoi, biblioteca lui Luca Pițu, o minunată selecție care tapeta o garsonieră și, în fine, biblioteca unui preot savant.

Schimbarea locuinței și zugrăvitul sunt pentru majoritatea posesorilor de cărți revoluții domestice conservatoare. După dispariția turbulențelor pe care le-au provocat, cărțile se întorc la locurile cunoscute. Eventual câștigă puțin confort prin adăugarea unor rafturi noi sau prin apariția unor soluții de amenajări interioare. Pentru mine, mutatul sau zugrăvitul au fost revoluții tipice, care au condus la epurări și la inevitabile, îmi place să cred, erori de epurare. Multe cărți au dispărut din bibliotecă, și asta din două motive principale.

În primul rând, cărțile din epoca de aur erau prezente în ediții ieftine, tipărite pe hârtie proastă. Citite, recitite și împrumutate în mod repetat intrau într-un proces rapid de descompunere. În plus, aveau aerul obiectelor permanent prăfuite, care atrag praful într-un mod irezistibil. Îndepărtarea unora dintre ele după acest criteriu a fost o greșeală. Astăzi le cumpăr din nou și uneori e dificil să le găsesc, pentru că anticariatele s-au rărit.

În al doilea rând, a apărut și s-a dezvoltat, încet, dar sigur, problema comensurabilității. Un calcul trivial, bazat pe evidente aritmetice: câte zile de viață ar mai fi posibile (în cel mai bun caz), câte cărți pot fi citite într-o zi (în cel mai bun

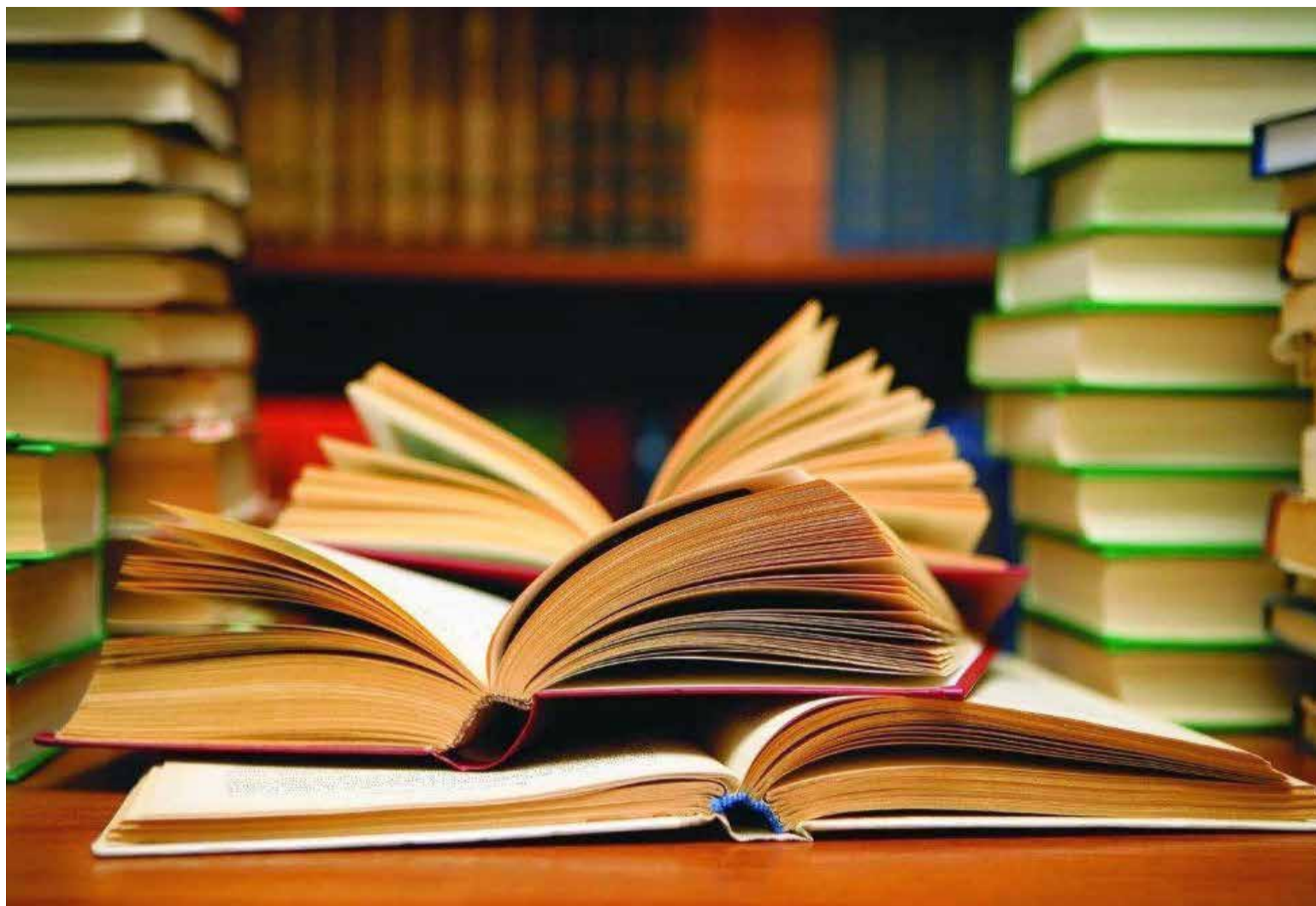
caz, în versiunea Hercule), câte căutări febrile și câte răsfoiri de „juisare” ar mai fi posibile? Rezultatul unui astfel de test este dezolant. Orice ființă rațională ar tăia în carne vie. Nu a fost cazul meu. E clar că în acest domeniu nu sunt o ființă prea rațională.

După mutare, biblioteca se rehaotizează rapid prin achiziții mai mult sau mai puțin impulsive. De câțiva ani am ajuns la o practică pe care o detestam la alții: așezarea cărților pe două rânduri. Am decis destul de superficial cine va sta pe rândul doi și cine va sta pe rândul întâi. Pe rândul întâi, frumoase și actuale, pe rândul doi, mai uzate și eventuale. Când te gândești ce o să mai citești, recitești și ce o să mai răsfoiești, testul comensurabilității, sobrul test, ajunge să fie depășit. Oricum, testul nu răspundea la întrebarea „cine trebuie îndepărtat?” sau „la cine trebuie să renunțăm?”. Așa cum ați observat, am ajuns la periferia unei discuții despre valori. La vârsta mea, știu că dacă aș povesti despre alegerile mele aș reuși să culeg puțină furtună. Îmi amintesc o poziție extremistă a lui Faulkner care îi spunea cuiva: „Dacă Homer, Shakespeare, Cervantes ar fi fost nemuritori, credeți că editorii mai aveau nevoie de noi?”.

Bref, plasarea unei cărți pe rândul doi o condamnă în biblioteca mea la semiuitare, la irelevantă și, dacă mai contează, o protejează mai bine de praf. Oricum, nu doresc să dau exemple din rândul doi.

Pe rândul întâi sunt persoane care au decis cum ar trebui să văd eu lucrurile: de exemplu, Max Weber, Mancur Olson, Ferdinand Tönnies și alții *ejusdem farinae*.

De la bun început subliniez că nu școala m-a format. Școala a fost o școală bună, suficient de elitistă și impregnată de prestigiul cărților. Am dobândit codul moral al profesorilor mei care îl învățaseră din aceleași cărți, pentru că prețuiau aceleași cărți. Înțeleg acest lucru pe deplin, pentru că îmi amintesc că învățătorul m-a pus să citesc în fața clasei, în serial, Robinson Crusoe. În copilăria și în tinerețea mea am avut la dispoziție un fond de formare a personalității care cuprindea, *inter alia*, *Legendele Olimpului*, *Cei trei muschetari*, *Contele de Monte Cristo*, și alte cărți minunate de Jules Verne, Radu Tudoran, Constantin Chiriță. Miraculos, era un fond moralmente monist, cărțile te învățau cam aceleași lucruri bune. Cred că accentul era pus pe două valori: prietenia și patriotismul. Astăzi sunt sigur că cele câteva prietenii cvasiindestructibile se datorează cultului prieteniei inoculat în perioada de formare. Orice reformă plauzibilă a învățământului ar trebui probabil să încerce să restaureze acest *net drive* și să ajute la inventarea altuia.

În final, o să încerc să ilustrez forța și misterul paradiziac al cuvintelor scrise cu un exemplu oferit de un membru al bibliotecii mele, de care probabil nu ați auzit, francezul Ortolan. Dacă vă imaginați că cea mai bună proză se găsește în nuvele și romane, iată-l pe Ortolan vorbind despre strămoșii noștri comuni și despre o politică pentru eternitate: „*A diviza popoarele pentru a le supune unele după altele; a-i folosi pe cei care s-au supus pentru a-i învinge pe cei care n-au făcut-o; a-ți menaja forțele uzându-le pe cele ale aliaților; a invadea teritoriile vecinilor aliaților sub pretextul de a-i apăra pe aceștia din urmă; a interveni în diferendele dintre popoare pentru a-i proteja pe cei slabi, subjugând astfel și pe cel slab, și pe cel puternic; a conduce un război dincolo de limite și a deveni mai pretențios după înfrângeri decât după victorii; a eluda, prin subterfugii, jurămintele și tratatele; a împodobi toate aceste nedreptăți cu voalul echității și grandorii; acestea sunt maximele politice care au adus Romei sceptra Italiei și pe cel al lumii cunoscute*”.

Aceste cuvinte m-au învățat că pentru a putea spune lucrurilor pe nume, ar fi bine să le faci cadou mai întâi, dacă se poate, cea mai bună sinteză a lor. Sau, altfel spus, am învățat să fiu cât mai atent cu ceea ce vreau să explic. ■

PROVOCĂRI DIN... INTERIOR

> 24

schimbat de atunci și până în prezent și am realizat că, de fapt, întreaga societate s-a transformat, a devenit suspicioasă, agresivă și superficială. Juriștii fac parte din această societate și trăiesc aceleași vremuri tulburi și provocatoare ca toți locuitorii cetății. În mod explicabil trăirile și tendințele societății sunt importate în cadrul profesiilor și influențează relațiile dintre membrii acestora.

Influența unei societăți superficiale poate reprezenta o provocare pentru un corp profesional, context în care depășirea acestei influențe devine esențială pentru utilitatea și succesul profesiei pe termen lung. Prin promovarea valorilor autentice, diversității, colaborării și dezvoltării profesionale continue, un corp profesional poate crea un mediu în care competențele și meritul sunt apreciate, iar rezultatele bune și încrederea sunt obținute pe baza unor abordări durabile și etice.

Reîntorcându-ne la provocările venite din interiorul profesiilor juridice, am descoperit un interesant articol semnat de Lucian Pușcașu, publicat în anul 2020, pe platforma *semped.ro*. În acest material, autorul aprecia că „Liderul are printre cele mai importante atribuții dintr-un grup. Probabil cea mai însemnată dintre ele e capacitatea de a asigura coeziunea și unitatea grupului. Liderul are datoria de a dizolva conflictele și dezacordurile din interiorul grupului său. Astfel, el creează un nucleu de unitate între toți membrii grupului de care are grijă”.

Aristotel susținea că „cele mai multe dezbinări se ivesc în cetăți din cauza ambiției”, cauză ce ar putea dobândi conotații pozitive, dacă aceste „ambiiții” sunt canalizate spre

realizarea unui scop comun profesional. Încercând să închei aceste sumare observații, am realizat că sursa dezbinării este mult mai complexă și provocările generate de contextul social sunt tot mai greu de depășit. Plecând de la dispariția unor generații întregi de profesori cu har, subliniind sistemul educațional precar și de cele mai multe ori mimat, continuând cu accesul discutabil ca procedură în multe profesii juridice, constatând lipsa modelelor autentice, a marilor maeștri și neexistând o strategie a cultivării respectului față de profesie și colegi, șirul lung al cauzelor ce contorsionează cetatea aproape că ne face să credem că lupta este pierdută.

Din fericire, dezamăgirea produsă de aceste constatări mi-a fost alungată de întâlnirea cu mulți colegi juriști care ard pentru profesia lor, care luptă pentru coeziunea profesională și care întrunesc toate condițiile pentru a deveni modelele generațiilor de juriști ce vor urma.

În încheiere, încercând să evit pesimismul molipsitor al lui George Enescu, care declara: „Ne-am căptușit cu modele false, modelul omului care reușește ușor, care se descurcă, care știe să facă bani. Ne-am pierdut moralitatea. Ne-am pierdut manierele și educația. Am uitat să ne mai îmbrăcăm frumos și nu ne mai purtăm elegant. Am pierdut nu burghezia materială, ci burghezia spiritului, noblețea spirituală... Suntem departe, foarte departe de ce am fost cândva”, mă străduiesc din răspuneri să păstrez o doză de optimism, concentrându-mă cu încăpățănare asupra modelelor ce au fost sau asupra acelorora cu care încă am șansa să fiu contemporan. ■

REVISTA DE INFORMARE ȘI CULTURĂ JURIDICĂ

Adresa: B-dul Magheru, nr. 22,
Sector 1, București

Director fondator serie nouă: Gavril Iosif CHIUZBAIAN

Director: Prof. univ. dr. av. Ioan CHELARU
Redactor-șef: Conf. univ. dr. Gheorghe GHEORGHIU
Senior editor: Prof. univ. dr. h.c. Ovidiu PREDESCU

Secretar de redacție: Cristian PAVEL
DTP: Manuela STOICA | Corectură: Lucia GRUESCU

Grupul editorial „Universul Juridic”
Tipar: Grupul editorial „Universul Juridic”

ISSN: 2457-2314 Se distribuie gratuit.

PROVOCĂRI DIN... INTERIOR

Prof. univ. dr. **BOGDAN LIVIU CIUCĂ**, președinte al Academiei de Științe Juridice din România

„Suntem la fel de puternici pe cât suntem de uniți, la fel de slabi pe cât suntem divizați”.

Ralph Waldo Emerson

Plecând de la tema propusă „Provocările dreptului în lumea contemporană. Impactul asupra profesiilor juridice”, am fost tentat să abordez subiectul din perspective consacrate. Astfel, inițial am analizat efectul globalizării asupra dreptului și a profesiilor juridice.

Am încercat să mă axez pe tranziția de la un regim comunist la statul de drept, să abordez concepte precum: supremația legii, democrație, drepturile omului, cultura juridică, valori europene și să subliniez efectul globalizării asupra acestora.

M-am gândit totuși că aceste aspecte au fost îndelung dezbătute, de multe ori prin analize științifice riguroase, iar o reluare a temei nu s-ar mai justifica.

Am avut apoi intenția să mă concentrez asupra unor „must-uri” contemporane, asupra unor teme la modă, precum inteligența artificială și noile tehnologii, încercând să identific efectele implicării acestora în procedurile specifice profesiilor juridice. Chiar dacă tema este actuală și mă preocupă constant, am simțit că o abordare diferită a temei generale este mai provocatoare și poate, de ce nu, utilă!

Am analizat teorii mai subtile, precum fatalismul mioritic specific spațiului național și cum ar putea influența lumea juridică românească o asemenea atitudine. Recunosc că în cercetarea realizată în această direcție am descoperit teorii și conexiuni neașteptate și care generează concluzii ce merită dezbătute mai amplu și cu rigurozitate.

Cu toate acestea, influențat de contextul social al zilelor în care am demarat realizarea acestui material, m-am întrebat dacă și cum, agresivitatea socială, superficialitatea procesului de învățământ și parcurgerea cu celeritate a unor necesare etape de pregătire profesională influențează corpurile profesionale din zona juridică și legislativă și dacă toate acestea nu sunt în sine „o provocare în lumea contemporană”.

Am reluat în acest sens temele pe care le-am mai dezbătut și care mă preocupă constant. Mi-am amintit de abordări prin articole publicate în revista „Palatul de Justiție”, articole care analizează impactul în societate al „lipsei de modele” și efectele negative ale conceptului de „fast justice”.

Făcând un pas în plus față de temele rememorate, m-am gândit să abordez vulnerabilitățile ce se nasc în interiorul profesiilor și în relația dintre profesiile juridice.

Într-o cugetare celebră, Sallustius susține: „Grăție unirii cresc lucrurile mici, iar prin dezbinare se prăbușesc cele mai mari”. Încercând o aplicare a acestei ziceri la corpurile profesionale din domeniul juridic, putem aprecia puterea și succesul acestora în funcție de dezbinarea sau unitatea membrilor lor. Chiar dacă este un subiect delicat și rar abordat într-un context precum cel propus de Palatul de Justiție, una din confruntările fundamentale pe care profesiile juridice vor

“*M-am întrebat dacă și cum, agresivitatea socială, superficialitatea procesului de învățământ și parcurgerea cu celeritate a unor necesare etape de pregătire profesională influențează corpurile profesionale din zona juridică și legislativă și dacă toate acestea nu sunt în sine «o provocare în lumea contemporană».”*

trebui să le depășească este cea legată de rezistența la disoluția existentă și chiar promovată de societate actuală. Plecând de la presupunerea că toți membrii unui structuri profesionale sunt profesioniști pasionați și îndrăgostiți de profesia lor, m-am întrebat adesea de ce slăbiciunile profesiilor juridice sunt generate mai degrabă din interior, decât determinate de factori externi profesiei.

Nu contestăm lupta pentru câștigarea de noi competențe, recunoscută sau nu public, existentă între profesiile juridice. Această preocupare există chiar și în condițiile în care fiecare profesie are propriul statut și profil, utilitate proprie și noblețe definită. Cu toate acestea, apreciem că într-un mod înțelept, cu o viziune complexă și centrată pe obiective fundamentale, reprezentanții profesiilor juridice au reușit să tempereze elanul involburat a unor membri și chiar au reușit să se susțină reciproc în fața unor pericole venite din afara domeniului juridic. Am încercat să răspund acestor întrebări justificând realitatea prin concurența din ce în ce mai agresivă și prin dorința unor câștiguri financiare semnificative, facile și „cu orice preț”. Chiar dacă acest „preț” constă în deteriorarea imaginii acelei profesii și în alterarea relației dintre cel ce apelează la serviciul juridic și profesionistul în drept care oferă acel serviciu, concurența fără reguli este o realitate. În relație cu aprecierile de mai sus, am în vedere în principal profesiile juridice cu profil liberal. Încercarea de a face această analiză nu are în vedere acei mulți profesioniști impecabili și majoritari, care suferă sincer și se bucură cu entuziasm pentru fiecare slăbiciune sau succes al profesiei lor.

Într-un proiect al Consiliului Superior al Magistraturii, implementat timp de 36 de luni, începând cu anul 2018, s-a realizat un interesant ghid de bune practici privind relația sistemului judiciar cu celelalte profesii juridice. Simpla existență a ghidului, salutară

de altfel, confirmă existența unei probleme de fond. Materialul propus de CSM abordează principiile și valorile comune ale profesiilor juridice, raporturile dintre profesioniști în cadrul exercitării profesiilor, comunicarea între profesioniști în cadrul sau în afara procedurilor, precum și multe detalii privind parcurgerea acelor proceduri în care interacționează juriști din corpuri profesionale diferite. Acest ghid mi-a confirmat existența problemei deja semnalate și recunosc că m-a bucurat sincer preocuparea interinstituțională de se găsi și promova o rezolvare. Încercând să identific și alte preocupări în materie, am descoperit câteva cercetări, analize și rapoarte care abordează subiectul și chiar propun unele strategii și perspective. Merită menționat apreciativ, în acest context, evenimentul organizat de Înalta Curte de Casație și Justiție, care în anul 2022 a marcat 160 de ani de colaborare între profesiile juridice. Amintind de Cicero, care a emis dictonul latin „Domus iurisconsulti totium oraculum civitatis” (Casa jurisconsultului este oracolul întregii cetăți) preocuparea pentru o bună colaborare între profesioniștii dreptului este justificată de nevoia de repere și modele pentru societate. Cred fără nicio îndoială că bună colaborare interprofesională este benefică pentru fiecare profesie în parte și pentru consolidarea încrederii cetății în justiție și în profesionistul jurist.

Recunosc că studiind acest subiect, m-am lăsat copleșit de nostalgia unor vremuri povestite de nobili ai domeniului juridic, vremuri în care judecători, avocați, procurori și notari puteau lega prietenii curate și afișate fără a fi acuzați sau suspectați de intenții umbrite. Am rememorat cu plăcere întâmplări spectaculoase pe care le-am citit în romane, nuvele, și biografii, în care profesioniștii mai sus enumerați demonstau respectul pentru profesie și justiție, făcând distincții clare și separând, prietenia de nevoia de realizare a unui act de justiție autentică. M-am întrebat ce s-a

> 23

